

Bakalářská práce

2012

Markéta Vostřáková

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ROMANISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KONVERZAČNÍ UKAZATELÉ V RIOPLATENSKÉ ŠPANĚLŠTINĚ.

Vedoucí práce: Mgr. Miroslava Aurová, Ph.D.

Autorka práce: Markéta Vostřáková

Studijní obor: Španělský jazyk a literatura

Ročník: 2.

2012

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 10. května 2012

Markéta Vostřáková

Anotace

Jádrem této bakalářské práce je problematika konverzačních ukazatelů rozšířených v rioplatenské španělštině. V úvodu je vysvětlen rozdíl mezi diskurzivními a konverzačními ukazateli a také jejich klasifikace. Autorka dále definuje pojem rioplatenská španělština a jmenuje pro tuto variantu španělštiny nejběžnější konverzační ukazatele. Jako prototyp je vybrán výraz *che*, který je zkoumán po teoretické i praktické stránce. Autorka mluví o etymologii a systematickém zařazení tohoto ukazatele a vyvozené závěry dokládá na příkladech získaných z argentinských telenovel. Sekundární výzkum je zaměřen na souvislost četnosti výskytu *che* s různými sociálními a věkovými kategoriemi.

Klíčová slova: diskurzivní ukazatelé, konverzační ukazatelé, rioplatenská španělština, *che*, argentinské telenovely.

Annotation

The core of this bachelor's thesis is the concept of discursive and conversational markers in Rioplatense Spanish. Initially, the difference between discursive and conversational markers and their classification is explained. Thereafter, the author defines the term Rioplatense Spanish and enumerates the most common conversational markers for this variant of Spanish. The expression *che* has been elected as a prototype and its use is investigated theoretically and practically in this work. The author speaks about its etymology and systematic classification and the conclusions deduced previously are illustrated with examples that have been taken down from Argentinian soap operas. The secondary investigation is focused on the connection of the frequency of use of *che* with different social and age categories.

Key words: discursive markers, conversational markers, Rioplatense Spanish, *che*, Argentinian soap operas.

Poděkování

Děkuji Mgr. Miroslavě Aurové, Ph.D. za ochotu, vstřícnost, trpělivost a otevřenost mým nápadům a také za toleranci mého rioplatenského přízvuku. Dále bych ráda poděkovala prof. PhDr. Janě Králové, CSc. a PhDr. Janě Peškové, Ph.D. za motivaci ke studiu rioplatenské španělštiny a v neposlední řadě také své mamince za nekonečnou podporu při studiích.

Obsah

Obsah.....	7
Úvod.....	9
I. Teoretická východiska.....	11
1. Diskurzivní a konverzační ukazatelé.....	11
1.1. Základní pojmy.....	11
1.1.1. Diskurzivní vs. konverzační ukazatelé.....	11
1.1.2. Diskurzivní ukazatelé.....	12
1.2. Definice diskurzivních ukazatelů.....	13
1.2.1. Inference.....	14
1.2.2. Diskurzivní ukazatelé dle Portolése Lázara a Martín Zorraquinové... 15	
1.3. Vlastnosti diskurzivních ukazatelů.....	16
1.4. Základní funkce konverzačních ukazatelů.....	17
1.5. Klasifikace diskurzivních ukazatelů.....	19
1.6. Konverzační ukazatelé v užším slova smyslu.....	22
1.6.1. Konverzace.....	22
1.6.2. Konverzační ukazatelé.....	25
1.6.3. Konverzační ukazatelé dle Portolése Lázara a Martín Zorraquinové... 26	
1.6.4. Konverzační ukazatelé dle Boyero Rodríguezové.....	27
2. Rioplatenská španělština.....	30
2.1. Vymezení rioplatenské španělštiny.....	30
2.2. Nejběžnější konverzační ukazatelé v rioplatenské španělštině.....	31
3. Che.....	33
3.1. Slovníkové definice che.....	33
3.2. Etymologie.....	35
3.3. Systematické zařazení che.....	38
3.3.1. Gramatické zařazení.....	38
3.3.2. Zařazení do systému konverzačních ukazatelů.....	41
3.3.2.1. Dle kritérií Portolése Lázara a Martín Zorraquinové.....	42
3.3.2.2. Dle kritérií Boyero Rodríguezové.....	43
3.4. Sociokulturní vrstvy používající che.....	45

II.Praktická část.....	46
1. Získávání vzorků a systém zpracování zjištěných dat.....	46
2. Praktické zařazení che do systému konverzačních ukazatelů.....	48
2.1.Dle Portolése Lázara a Martín Zorraquinové.....	48
2.2.Dle Boyero Rodríguezové.....	51
3. Použití che dle společenských vrstev a věkových kategorií.....	54
3.1.Dílčí výsledky.....	55
3.2.Porovnání a celkové zhodnocení výsledků.....	59
Závěr.....	62
Resumen.....	64
Seznam použité literatury.....	68

Úvod

Je rozdíl mezi konverzačními a diskurzivními ukazateli? A pokud ano, jaký? Jaké kategorie těchto ukazatelů známe a které výrazy bychom mezi ně zařadili? Co si můžeme představit pod pojmem rioplatenská španělština a který konverzační ukazatel je pro tento jazyk charakteristický? Na všechny tyto otázky a na mnohé další se budeme snažit odpovědět právě touto bakalářskou prací.

Již samotný název *konverzační ukazatelé v rioplatenské španělštině* skrývá mnoho jazykovědných i jiných hlavolamů, které se touto cestou budeme snažit vyřešit. Jak bylo naznačeno výše, na prvním místě se budeme muset vypořádat s komplikovanou terminologií v oblasti diskurzivních ukazatelů. Na základě analýzy vlastností vyvodíme, že ačkoli se hranice mezi diskurzivním a konverzačním ukazatelem zdá na první pohled propustná, je třeba tyto dva pojmy odlišovat. Ve chvíli, kdy budeme schopni tyto ukazatele rozlišit, zaměříme se na jejich definice a funkce, které plní. Podle těchto kritérií poté navrhneme způsob klasifikace jednak diskurzivních, jednak konverzačních ukazatelů. Tímto uzavřeme první obsáhlou kapitolu v rámci teoretické části této teze. Za základní literaturu autorce poslouží studie *Los marcadores del discurso* José Portolése Lázara a Maríi Antonie Martín Zorraquinové, publikovaná ve třetím svazku *Gramática descriptiva del español* (1999), a také doktorská práce Maríi José Boyero Rodríguezové *Aportación al estudio de los marcadores conversacionales que intervienen en el desarrollo del diálogo* (2005).

V druhé, stručnější kapitole se zaměříme na problematiku rioplatenské španělštiny. Pokusíme se srozumitelně a přehledně vymezit území, na kterém se používá tato varianta španělského jazyka a nastíníme, jaké historické a kulturní okolnosti a události měly vliv na vývoj této modality španělštiny. Druhá část této kapitoly poté bude věnována nejběžnějším konverzačním ukazatelům v rioplatenštině, přičemž naší snahou nebude uvést jejich vyčerpávající výčet ani precizní klasifikaci, ale pouze zmínit některé z nich a vybrat jeden ukazatel, kterému budeme věnovat veškerou pozornost ve třetí kapitole a také v praktické části. V tomto oddíle bakalářské práce čerpáme především ze studie Peláeze Bataglia *La inclusión de la variedad diatópica del español rioplatense en los manuales de E/LE* (2010) a konkrétní příklady vybíráme z různých argentinských telenovel, jejichž výčet uvádím v seznamu literatury.

Kapitola *Che* uzavírá teoretickou část této práce. Její název odvozujeme od stejnojmenného rioplatenského konverzačního ukazatele, který jsme zvolili za primární vzorek pro praktickou studii. Na úvod čtenáře obeznámíme s tím, jaký má slovo *che* význam za pomoci vybraných slovníkových definic, a posléze věnujeme zvýšenou pozornost problematické etymologii tohoto výrazu. Seznámíme se s několika teoriemi o původu jeho vzniku a na základě dostupné literatury se pokusíme obhájit hypotézu o hispánském původu *che*. Díky úzké provázanosti jedné z těchto teorií s gramatickým zařazením tohoto výrazu se plynule přesuneme k jeho začlenění do systému. Pokusíme se mu přisoudit vhodnou gramatickou kategorii a podle kritérií Portolése Lázara, Martín Zorraquinové a Boyero Rodríguezové rozhodneme, o jaký druh konverzačního ukazatele se jedná. Na závěr si položíme otázku, zda lze frekvenci použití tohoto ukazatele spojovat s konkrétní sociální a věkovou kategorií, či zda je aplikován všemi skupinami bez rozdílu. Náš úsudek poté zhodnotíme na základě výsledků praktické části této práce. Za základní zdroj informací jsme zvolili dvě studie Ángela Rosenblata, především však článek *De nuevo sobre el che rioplatense*, publikovaný ve druhém svazku *Studia Hispánica In Honorem R. Lapesy* (1974), a práci Virginie Bertolottiové *Notas sobre el che*, otištěnou v časopise Lexis č. 34/1 (2010).

Praktický oddíl této bakalářské práce je rovněž rozčleněn do tří kapitol. V první z nich popíšeme postup, jakým budeme získávat vzorky konverzačního ukazatele *che* pro jeho studium a vytvoříme systém, jakým tyto vzorky zpracujeme. Nastíníme také, k čemu nasbíraná data použijeme a jaké jsou cíle, kterých chce autorka práce prostřednictvím výzkumu daného konverzačního ukazatele dosáhnout.

Druhá kapitola se zaměřuje na názorné zařazení výrazu *che* do systému konverzačních ukazatelů zvlášť podle schématu dvojice Portolés Lázaro – Martín Zorraquinová a zvlášť podle hlediska Boyero Rodríguezové. V obou podkapitolách je vždy uvedeno několik příkladů získaných z argentinských seriálů, postup, jakým došlo k jejich rozřazení, a také tabulkové a grafické srovnání zjištěných dat.

V závěrečné kapitole praktického oddílu této bakalářské práce si položíme otázku, zda existuje souvislost mezi sociálními a věkovými kategoriemi a frekvencí výskytu *che* a výsledky získané srovnávací metodou opět zhodnotíme graficky.

Ucelené shrnutí nejdůležitějších poznatků uvedených v této kvalifikační práci poskytne autorka v českém závěru a španělském resumé (*resumen*).

I. TEORETICKÁ VÝCHODISKA

1. Diskurzivní a konverzační ukazatelé

1.1. Základní pojmy

1.1.1. Diskurzivní vs. konverzační ukazatelé

Ihned na úvod se setkáváme se zásadním terminologickým problémem. Vycházíme-li totiž z premisy José Portolése Lázara a Maríi Antonie Martín Zorraquinové, že *“todo discurso es, en esencia, dialógico,”*¹ mohli bychom (a ne zcela mylně) usoudit, že současně veškerý dialog (který na tomto místě budeme vnímat jako synonymum ke slovu *konverzace*) je diskurzem, a tudíž pojem *konverzační ukazatelé* můžeme považovat za ekvivalentní k pojmu *ukazatelé diskurzivní*. Ve své podstatě nás o tom ubezpečuje i následující tvrzení Maríi José Boyero Rodríguezové: *„El discurso es una unidad factual de existencia real y concreta, que engloba enunciado y enunciación. Es una emisión de habla.”*² Pokud tedy platí, že diskurz **rovná se** vysílání řeči, pak současně musí platit, že vysílání řeči **rovná se** diskurz.

Avšak, jak vyplývá z jiných studií (např. z publikace *An Introduction to Functional Grammar* od Michaela A. K. Hallidaye (1994), který říká, že: *„za diskurz můžeme považovat každou textovou jednotku převyšující svým obsahem větu.”*³), lze diskurz uchopit i z jiného úhlu pohledu a definovat ho jako množinu prvků, která zahrnuje veškeré písemné i ústní jazykové projevy. Konverzace potom bude tvořit pouze jeden dílčí prvek této obsáhlé množiny a bude platit, že:

VEŠKERÁ KONVERZACE = DISKURZ
VEŠKERÝ DISKURZ \neq KONVERZACE

1 MARTÍN ZORRAQUINO, M. A., PORTOLÉS LÁZARO, J.: *Los marcadores del discurso*. En: I. Bosque, V. Demonte (dirs.). *Gramática descriptiva*. s. 4081.

2 María José BOYERO RODRÍGUEZ: *Aportación al estudio de los marcadores conversacionales que intervienen en el desarrollo del diálogo*. Madrid: UCM 2005. s. 47.

3 Deborah SCHIFFRIN, Deborah TANNEN, Heidi E. HAMILTON: *The handbook of discourse analysis*. Oxford: Blackwell Publishing 2003. s. 1, a tyto z Michael A. K. HALLIDAY: *An Introduction to Functional Grammar 2nd edition*. London: Arnold 1994; vlastní překlad.

Cílem této bakalářské práce však není najít nejužitečnější definici diskurzu, a tak se spokojíme s tvrzením, že diskurz představuje veškeré použití jazyka v rozličných komunikačních činnostech a že konverzace (podrobněji definovaná v podkapitole 1.6.1.) je jeho pouhou součástí.

Budeme-li tedy odkazovat na poznatky uvedené v předcházejících odstavcích, je třeba odlišit **konverzační** ukazatele od ukazatelů **diskurzivních**. V prvních pěti podkapitolách se tedy budeme zabývat všemi konverzačními ukazateli obecně a zvolíme pro ně vhodnější termín, a to **diskurzivní ukazatelé**. V poslední, šesté podkapitole se pak zaměříme na **konverzační ukazatele** typické pro ústní interakci. Posledně jmenované ukazatele probereme podrobněji, přičemž výchozím zdrojem pro toto téma bude hledisko navržené v práci *Aportación al estudio de los marcadores conversacionales que intervienen en el desarrollo del diálogo* (2005), jejíž autorkou je María José Boyero Rodríguezová.

1.1.2. Diskurzivní ukazatelé

Diskurzivní ukazatel můžeme definovat jako soubor pojmů, které ustanovují vztahy mezi jednotlivými částmi textu se záměrem tento text uspořádat a usnadnit jeho zpracování, interpretaci a porozumění.⁴ Je na místě podotknout, že v lingvistickém prostředí bývá tento pojem nahrazován četnými synonymy, přičemž každá z těchto více či méně (!) zastupitelných variant bývá používána určitou skupinou jazykovědců.

Za nejčastěji používaný termín v hispanofonním lingvistickém prostředí označujeme *marcadores del discurso*, nicméně existuje ještě celá řada dalších názvů pro stejný či alespoň podobný jev. Vhled do rozmanité terminologie usnadňuje Walter Koza ve svém článku *Marcadores discursivos del español. Descripción y propuesta de detección automática* (2009). Zde je rekapitulace jím shromážděných pojmů, přičemž ke každému z nich je přiřazen alespoň jeden autor:

- *marcadores y conectores* (Calsamiglia Blancafort, H. y Tusón Valls, A.: 1999);
- *conectores extraoracionales* (Cortés Rodríguez, L.: 1991), *discursivos* (Portolés Lázaro, J., Martín Zorraquino, M. J.: 1999), *pragmáticos* (Stubbs, M.: 1983; Briz Gómez, A.: 1998), *enunciativos* (Lamíquiz, V.: 1991);

⁴ Walter KOZA: *Marcadores discursivos del español. Descripción y propuesta de detección automática*. En: D. Beltrán, J. Funés (dirs.). *Revista de Epistemología y Ciencias Humanas*. Rosario: 2009. s. 113. Dostupné z: <<http://www.revistaepistemologi.com.ar/biblioteca/11.KOZA.pdf>>

- *enlaces extraoracionales* (Gili Gaya, S.: 1943);
- *operadores discursivos* (Casado Velarde, M.: 1993);
- *ordenadores del discurso* (Alcina, F. y Blecua, J.: 1975; Kovacci, O.: 1992).⁵

Dalšími, hojně užívanými pojmy jsou ještě *partículas discursivas* či *pragmáticas*, které se objevují např. v pracích Luise Santose Ría.

Naprostá většina výše zmíněných španělských označení však vychází z publikací psaných v angličtině a pojmů v nich zvolených; názvy *marcadores del discurso* a *marcadores pragmáticos* bychom tak přiřadili k termínům *discourse markers* a *pragmatic markers* a pojmy *partículas discursivas* a *partículas pragmáticas* k anglickým *discourse particles* a *pragmatic particles*⁶ apod.

Výchozím termínem pro tuto bakalářskou práci, pokud jde o jazykové ukazatele obecně, bude označení *diskurzivní ukazatelé*, ve své zkrácené verzi pak pouze *ukazatelé* a ve verzi španělské *marcadores del discurso*. Domnívám se, že je na místě ještě jednou zdůraznit, že ne všechny výše zmíněné pojmy se tím, co zastupují, zcela překrývají, nicméně jejich významové odchylky jsou pro rozsah této práce zanedbatelné, a proto k nim bude přihlíženo jako k výrazům synonymním.

1.2. Definice diskurzivních ukazatelů

Jak bylo řečeno v závěru předcházející podkapitoly, najít jednotnou definici pro tak rozsáhlé spektrum ve své podstatě zastupitelných termínů je velmi obtížný a svým způsobem bezpředmětný úkol. Uvědomíme-li si totiž, že se každý jeden autor či kroužek lingvistů ve svém bádání zaměřují na jinou vlastnost či dílčí jev studované látky, shledáme, že je zcela přirozené, aby si každý odborník stanovil vlastní definici na základě jím provedených výzkumů. Jednotné vymezení by tedy bylo irelevantní.

Abychom ale v této práci nevyházeli z jazykovědného vakua, v následujících odstavcích uvádím definice sestavené Catalinou Fuentes Rodríguezovou, Teunem Adrianem van Dijkem a Antoniem Brizem Gómezem. Stěžejním vymezením pojmu *marcadores del discurso* pro tuto bakalářskou práci nicméně budou poznatky uvedené v závěrečné části této podkapitoly (1.2.2.), sepsané dvojicí José Portolés Lázaro – María Antonia Martín Zorraquinová či samotným Portolés Lázarem.

⁵ KOZA, W.: *Marcadores discursivos*. s. 113.

⁶ JOSÉ PORTOLÉS LÁZARO: *La distinción entre los conectores y otros marcadores del discurso en español*. En: Blanco Valdés, J. L. (dirs.). *Verba*, n°. 20. Anuario galego de filoloxía. Santiago de Compostela: 1993. s. 141 – 170.

Fuentes Rodríguezová ve své publikaci *Enlaces extraoracionales* (1987) říká, že: „(...) los enlaces conjuntivos tienen la misión de conectar dos enunciados o grupos de enunciados indicando el sentido de dicha conexión. Al mismo tiempo que establecen un juego de presuposiciones sobre los enunciados que conectan.“⁷ Touto definicí Fuentes Rodríguezová poukazuje především na *propojovací* a *inferenční* funkci *ukazatelů*, resp. *odkazů*.

T. A. van Dijk (1988) přináší nový název probírané látky, tzv. *conectivos*, a říká, že se jimi vyjadřují vztahy mezi jednotlivými výroky nebo činy: „Las relaciones entre proposiciones o hechos se expresan típicamente por un conjunto de expresiones de varias categorías sintácticas, que llamaremos conectivos.“⁸

Antonio Briz Gómez (1998) opět poukazuje na *propojovací* funkci *ukazatelů*, sám je proto nazývá *konektory*: „Se trata de fórmulas que vinculan semántica y pragmáticamente el antes con el después, lo dicho con lo que se sigue diciendo o se va a decir. Algunos de estos signos actúan en el habla, como las conjunciones, con un papel de enlace, pero a su vez manifiestan otro tipo de valores ausentes en éstas.“⁹

Dříve, než přistoupíme k obsáhlé definici Martín Zorraquinové a Portolése Lázara, je na místě udělat menší odbočku a vysvětlit pojem *inference*, který je nezbytný pro pochopení probírané látky.

1.2.1. Inference

Jak uvádí *Diccionario de términos clave de ELE*, inference je: „el proceso interpretativo efectuado por el interlocutor para deducir el significado implícito de un enunciado, teniendo en cuenta los datos que posee del contexto.“¹⁰

Jinými slovy řečeno, inference je logická souvislost, kterou si každý účastník jednotlivého komunikačního aktu vyvozuje na základě kontextu. Například:

- [Ana přestala kouřit] > [dříve Ana kouřila]

Ačkoli koncept inference jako takový vychází z formální logiky, kde se tímto pojmem označuje proces vyvozování (dedukce), při které se na základě určitých

7 FUENTES RODRÍGUEZ, C.: *Enlaces Extraoracionales*. Sevilla: 1987. s. 61.

8 TEUN ADRIANUS VAN DIJK: *Texto y contexto. Semántica y pragmática del discurso*. Madrid: 1988.

9 BRIZ GÓMEZ, A.: *El español coloquial en la conversación. Esbozo de pragmagramática*. Barcelona 1998. s. 50.

10 INSTITUTO CERVANTES, CVC: *Inferencia*. En: Atienza Cerezo, E. y col. (dirs.). *Diccionario de términos clave de ELE*. Centro Virtual Cervantes: 1997 – 2012. Dostupné z:

<http://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/diccio_ele/diccionario/inferencia.htm>

předpokladů (premis) dojde k logickému závěru, prvním lingvistou, který aplikoval tento termín na komunikační proces, byl H. P. Grice. Ten také vyvinul první, na inferenčním procesu založený model komunikace a do lingvistiky ho uvedl pod názvem *princip kooperace*.¹¹

Později (v oblasti pragmatiky) se pojem *inference* používá pouze pro takový myšlenkový proces, který účastníkům komunikace umožňuje interpretovat tzv. *pragmatické implikáty*, tj. prvky, které závisí na konkrétním kontextu. Tento koncept byl blíže prozkoumán a definován D. Sperberem a D. Wilsonem pod názvem **Teorie relevance**. Tato teorie říká, že jediným požadavkem, který je kladen na účastníka diskurzu, je schopnost uvést kontext do pohybu takovým způsobem, aby jeho interpretace byla koherentní.¹²

1.2.2. Diskurzivní ukazatelé dle Portolése Lázara a Martín Zorraquinové

Pro Portolése Lázara (1993) jsou *konektory* "unidades lingüísticas que por su significación vinculan dos miembros, pero ello no refleja una relación sintáctica. No todos son conjunciones, ni tienen necesariamente la función sintáctica de nexos."¹³

José Portolés Lázaro v další, pozdější publikaci *Marcadores del discurso* (4. vydání z r. 2007) uvádí následující kritéria pro vymezení konverzačních ukazatelů:

1. „(...) la comunicación humana es esencialmente inferencial,
2. existen unidades lingüísticas cuyo significado convencionalmente fijado en la lengua condiciona el procesamiento del discurso en relación con el texto.“¹⁴

Posledně zmiňované lingvistické jednotky poté označuje termínem *marcadores del discurso* a společně s Martín Zorraquinovou (1999) vypracovává pro tento jev komplexní definici:

“Los ‘marcadores del discurso’ son unidades lingüísticas invariables, no ejercen una función sintáctica en el marco de la predicación oracional –son, pues, elementos marginales– y poseen un cometido coincidente en el discurso: el de guiar, de acuerdo con sus distintas propiedades morfosintácticas, semánticas y pragmáticas, las inferencias que se realizan en la comunicación.”¹⁵

11 *Tamtěž*.

12 *Tamtěž*.

13 PORTOLÉS LÁZARO, J.: *La distinción*. s. 141 – 170.

14 PORTOLÉS LÁZARO, J.: *Marcadores del discurso*. Barcelona 1998. 4^a ed. 2007. s. 25

15 *Tamtěž* a v: María Antonia MARTÍN ZORRAQUINO, JOSÉ PORTOLÉS LÁZARO: *Los marcadores del discurso*.

Abychom si utvořili alespoň do určité míry ucelený obraz o ukazatelích, navazuje Portolés Lázaro doplněním výše zmíněné definice a nastiňuje vlastnosti a funkce diskurzivních ukazatelů, které budou podrobněji probrány v následujících podkapitolách:

„(...) *los marcadores discursivos poseen una capacidad que les permite relacionar el miembro del discurso en el que se localizan con el discurso anterior.*“¹⁶

1.3. Vlastnosti diskurzivních ukazatelů

Jako základní vlastnosti definující diskurzivní ukazatele považují María Antonia Martín Zorraquinová a José Portolés Lázaro (1999) následující:

1. Z pohledu **prozodie** jsou konverzační ukazatelé intonačně vymezeni jako **vsuvky**; v případě psaného textu je nutné tuto charakteristickou intonaci vyjádřit interpunkčně, a to tak, že je ukazatel ohraničen z obou stran čárkami nebo jinými členicemi znaménky.
2. **Morfologicky** jsou ukazatelé jednotky **neměnné**, neboť prošly složitým procesem gramatikalizace.¹⁷ Jejich příslušnost k jednotlivým gramatickým kategoriím je rozmanitá (jde např. o citoslovce jako *eh*, příslovce jako *bien*, příslovečná spojení jako *por el contrario* apod.).
3. Z pohledu **syntaxe** jde o jazykové jednotky, které se **nezapojují** do věty a jejich samostatnost kolísá s každým ukazatelem (např. *bueno* se může vyskytnout v proudu řeči jako jednotka zcela nezávislá, zatímco *por el contrario* nenabývá takové míry autonomie. Diskurzivní ukazatelé, na rozdíl od spojek, **nemají v textu pevnou pozici** (mohou se vyskytnout jak na začátku, tak i uprostřed a na konci výpovědi); nicméně v některých případech je velmi obtížné doložit některé z těchto lingvistických jednotek v jiné než počáteční pozici části promluvy (jde o ukazatel *a propósito*, *a saber*, *pues* aj.). Ve srovnání s příslovci, která mohou ve větě plnit funkci příslovečných určení, diskurzivní ukazatelé zpravidla **nemohou být blíže určeni**, a to ani rozvíjejícími členy. Ukazatelé dále **postrádají** schopnost **pojít se jeden s druhým i přijmout záporku**.

en: I. Bosque, V. Demonte (dirs.). Gramática descriptiva de la lengua española. Madrid: 1999. s. 4057

16 PORTOLÉS LÁZARO, J.: *Marcadores*. s. 30.

17 Diccionario de la REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, 22ª edición (dále jen DRAE): *Gramaticalización*:. „I. f. Ling. Proceso mediante el cual una palabra pierde su contenido significativo originario y se convierte en un elemento gramatical.“ Madrid: 2001.

4. Ukazatelé mohou mít dopad na různé **lexikální** i **syntagmatické** kategorie. Doprovázejí tudíž rozsáhlé spektrum různých částí promluvy: od pouhých jmen^{4a} až po celé věty^{4b}.
 - 4.a. *Muestra ilusión, imaginación y en definitiva arte.*
 - 4.b. *Me ha gustado la película. Los actores, en cambio, no han estado muy bien.*¹⁸
5. V oblasti **sémantiky** se jedná o prvky, které nemají žádný denotativní či věcný obsah, nicméně nabývají vysokého významu při zpracování sdělovaného: významu řídit inference, které se uskuteční ve chvíli, kdy dojde k propojení dvou daných částí diskurzu.¹⁹

1.4. Základní funkce konverzačních ukazatelů

Jak již bylo řečeno dříve, stanovit jednotné vymezení termínu diskurzivní ukazatelé by byl úkol velmi obtížný. Podobně je tomu i v případě funkcí, které tyto jazykové prostředky plní. I přesto však na základě výše uvedených vlastností můžeme odvodit alespoň základní funkce této specifické jazykové kategorie. Za základní zdroj informací nyní poslouží především *Diccionario de partículas discursivas del español* od Antonia Brize Gómeze a článek Óscara Louredy Lamase *Marcadores del discurso, pragmática experimental y traductología*.

Jak vyplývá z výše zmíněného článku Louredy Lamase²⁰, diskurzivní ukazatelé mají své vlastní funkce a existuje velké množství rozdílů mezi jejich jednotlivými podskupinami a dílčími prvky. Všechny tyto diskurzivní částice však mají několik základních charakteristik společných, těmi jsou:

1. význam při zpracování informací vyplývajících z promluvy,
2. role jednotek řídících inference,
3. schopnost strukturovat promluvu do logických celků.

18 INSTITUTO CERVANTES, CVC: *Marcadores del discurso*. En: Atienza Cerezo, E. y col. (dirs.). *Diccionario de términos clave de ELE*. Centro Virtual Cervantes: 1997 – 2012. Dostupné z: <http://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/diccio_ele/diccionario/marcadoresdiscurso.htm>

19 MARTÍN ZORRAQUINO, M. A., PORTOLÉS LÁZARO, J.: *Los marcadores del discurso*. en: I. Bosque, V. Demonte (dirs.). *Gramática descriptiva*. cap. 63.

20 Óscar LOUREDA LAMAS: *Marcadores del discurso, pragmática experimental y traductología*. En: Casas Gómez, M., Mora Millán, M. L. (dirs.). *Pragalingüística* no. 18. Cádiz: 2010. s. 87.; ten z Murillo Ornat, S.: *Los marcadores y su semántica*, en: Loureda Lamas, Ó., Acín Villa, E. (dirs.): *La investigación sobre marcadores del discurso del español, hoy*. Madrid: Arco/Libros, 2010: s. 258. Dostupné z: <<http://revistas.uca.es/index.php/pragma/article/view/205/199>>.

Antonio Briz Gómez ve výše zmíněném slovníku rozděluje funkce diskurzivních ukazatelů do čtyř kategorií:

1. funkce **propojovací** (*conexión*), tu dále dělíme do tří skupin:
 - 1.a. argumentační (*además, encima*),
 - 1.b. reformulační (*por cierto, es decir*),
 - 1.c. strukturovací (*por una parte... por otra parte*);
2. funkce vyjadřující **postoj mluvčího** (*modalización*), která **zesiluje** nebo naopak **zjemňuje** to, co mluvčí říká v dané části promluvy (*¡jojo!, eso sí, tía, bueno*); (přičemž, jak uvádí Loureda Lamas: „*Los modalizadores discursivos son marcadores del discurso que proyectan la actitud del hablante hacia un estado mental que se desea comunicar*:
 - 2.a. **atenuado**: Juan es, *a decir verdad*, un tipo difícil.
 - 2.b. **intensificado**: *Realmente*, Juan es un tipo difícil.
 - 2.c. **como algo vigente**: *Sin duda*, Juan es un tipo difícil.
 - 2.d. **como algo conocido por una fuente**: *Por lo visto*, Juan es un tipo difícil.
 - 2.e. **como algo aceptable**: Eva: Juan es un tipo difícil. - Silvia: *Bien*, pero es muy inteligente. “²¹)
3. funkce **fokalizace**, příp. **rematizace** (*focalización*), která slouží ke zdůraznění jednoho prvku (tzv. *foco*, tj. fokus, réma, ohnisko výpovědi) v konfrontaci s jiným; tyto diskurzivní částice mohou (př. *incluso, hasta*) mít **stupňovací** význam, ale také nemusí (*también, tampoco*);
4. funkce **kontaktová** (*control de contacto*) – slouží k udržení, resp. zahájení, příp. ukončení **kontaktu** mezi mluvčím a posluchačem (např. *mira, ¿eh?*).“²²

Jiný typ shrnutí *diskurzivních ukazatelů* nám nabízí text *Nuevos estudios sobre lo metalingüístico en el español* (2001/02) Ramóna González Ruize a Óscara Louredy Lamase; podle těchto lingvistů můžeme rozlišit dvě třídy funkcí ukazatelů, a to:

1. *funciones textuales* (textové) - označují vlastní smysl textu nebo části textu (př.: „otázka“, „odpověď“, ..., „epilog“, „závěr“, „shrnutí“ aj.); (dle strukturální teorie F. de Saussura se nacházíme v *parole*); klasifikace viz *Tabulka 1*

²¹ LOUREDA LAMAS, Ó: *Marcadores*. s. 87.

²² Antonio BRIZ GÓMEZ: *Presentación*. En: Briz Gómez, A., Pons Bordería, S., Portolés Lázaro, J. (dirs.). *Diccionario de partículas discursivas del español* [online]. Introducción. Dostupné z: <<http://www.dpde.es>>: Introducción > Presentación.

2. *funciones idiomáticas* (idiomatické, normativní, systémové) – představují význam v užším smyslu slova, tj. na úrovni daného jazyka a jeho systému; (dle strukturalistů mluvíme o významu na úrovni *langue*)

Tabulka 1: *Funciones textuales*²³

Nombres de tipos de texto y nombres de funciones textuales	Unidades del español que presentan las funciones textuales anteriores
ACLARACIÓN	mejor dicho
ADVERTENCIA	ojo, cuidado, oye, mira
AFIRMACIÓN	exacto, cierto, desde luego, por descontado
DIGRESIÓN	por cierto, a propósito, a todo esto
CONTRAARGUMENTATIVA	al contrario...
ENUMERACIÓN	primero...; en primer lugar...
EXPLICACIÓN	es decir, o sea
MATIZACIÓN	mejor dicho, bueno
RECAPITULACIÓN	en suma, en resumidas cuentas
REFUTACIÓN	en absoluto, de ningún modo
RÉPLICA	pues
RESUMEN	en resumen

Funkce diskurzivních ukazatelů by se daly shrnout slovy Sperbera a Wilsona (1986) do jedné věty: “*el marcador tiene como finalidad procesar ‘algo’ con el mínimo coste posible (rentabilidad semántica).*“

1.5. Klasifikace diskurzivních ukazatelů

V oblasti jazykovědy bylo dosud navrženo velké množství systémů třídění a dělení diskurzivních ukazatelů. Jedním z nejrozšířenějších a zároveň obecně uznávaným systémem je klasifikace, kterou sestavili již mnohokrát zmiňovaní autoři María Antonia Martín Zorraquinová a José Portolés Lázaro ve společné práci z roku 1999, přičemž tato vychází z díla samotného Portolése Lázara z roku 1998.

Jmenovaní autoři rozlišují celkem pět základních skupin ukazatelů, a těmi jsou: *estructuradores de la información* (ukazatelé strukturující sdělované), *conectores* (konektory), *reformuladores* (ukazatelé mající schopnost přeformulovat či obměnit sdělované), *operadores argumentativos* (argumentační operátory) a poslední skupinu tvoří *marcadores conversacionales*, tj. **konverzační ukazatelé v užším slova smyslu.**

²³ Ramón GONZÁLEZ RUIZ, Óscar LOUREDA LAMAS: *Nuevos estudios sobre lo metalingüístico en español*. En: Salinero Cascante, M. J. (dir.). Cuadernos de Investigación Filológica. n.ºs. 27-28.: 2001 – 2002. s. 272 – 273. Dostupné z: <http://dialnet.unirioja.es/servlet/fichero_articulo?codigo=1127828>.

V následujících pěti bodech stručně představím jednotlivé kategorie *diskurzivních* ukazatelů, přičemž pro tuto práci nejdůležitější kategorii *konverzačních* ukazatelů jako takových (bod č. 5), typických pro ústní interakci, věnuji samostatnou podkapitolu (1.6.), kde podrobněji popíši zvláštnosti této dílčí skupiny.

1. ***estructuradores de la información***: je označení pro ukazatele činící sdělovanou informaci srozumitelnější tím, že promluvu strukturují a jednotlivé informace organizují:
 - 1.a. *comentadores*: uvozují novou skutečnost v promluvě (př. *pues, bien* aj.),
 - 1.b. *ordenadores*: definují sled jednotlivých částí promluvy a sdružují je v jeden celek, rozlišujeme dále 3 jejích typy:
 - 1.b.1. *~ de apertura*: uvozují promluvu (př. *en primer lugar, primero*),
 - 1.b.2. *~ de continuidad*: navazují na úvodní část (př. *en segundo lugar*),
 - 1.b.3. *~ de cierre*: ukončují promluvu (př. *en último lugar, finalmente*),
 - 1.c. *digresores*: tzv. *odbočky*; jsou to takoví ukazatelé, kteří uvozují vzhledem k tématu promluvy myšlenku vedlejší (př. *por cierto, a propósito* apod.).

Tabulka 2: *Estructuradores de la información*

COMENTADORES	Pues, pues bien, así las cosas, bien, dicho esto.
ORDENADORES	En primer/segundo... lugar; por una/otra parte; de un lado/de otro lado, asimismo, por lo demás.
DIGRESORES	Por cierto, a todo esto, a propósito.

2. ***conectores***: úkolem *konektorů* je sémanticky a pragmaticky propojovat jednu část promluvy s jinou, a to buď s částí předcházející, nebo s jinou domněnkou vyplývající z kontextu:
 - 2.a. *~ aditivos*: spojují dvě části promluvy stejného druhu (př. *incluso, además*),
 - 2.b. *~ consecutivos* o *ilativos*: propojují důsledek jedné části promluvy právě s tou částí, která mu předcházela (př. *pues, entonces, por consiguiente*),
 - 2.c. *~ contraargumentativos*: vyvrací či oslabují některé závěry, které byly získány nesprávnou dedukcí (př. *en cambio, ahora bien, no obstante*).

Tabulka 3: Conectores

ADITIVOS	Además, encima, aparte, incluso, por añadidura, es más.
CONSECUTIVOS	Por tanto, en consecuencia, de ahí, entonces, pues, así pues, así, por consiguiente.
CONTRAARGUMENTATIVOS	En cambio, por el contrario, por contra, antes bien, sin embargo, no obstante, con todo, ahora bien.

3. **reformuladores**: objevují se v té části promluvy, ve které dochází k obměnění či přeformulování její předchozí části:
- 3.a.~ *explicativos*: nová část diskurzu vysvětluje část předcházející (př. *es decir, o sea, esto es* aj.),
- 3.b.~ *rectificativos*: nová část promluvy opravuje část předcházející (př. *mejor dicho, más bien, mejor aún* a další),
- 3.c.~ *de distanciamiento*: osvobozují novou část promluvy od příslušnosti k části předcházející (př. *de todos modos, en cualquier caso*),
- 3.d.~ *recapitulativos*: uvozují shrnutí nebo závěr, ke kterému se došlo o jednom či více předcházejících úsecích promluvy (př. *en suma, en conclusión*).

Tabulka 4: Reformuladores

EXPLICATIVOS	O sea, es decir, esto es, en otras palabras, a saber.
DE RECTIFICACIÓN	Mejor dicho, más bien, mejor aún, (digo).
DE DISTANCIAMIENTO	En cualquier caso, en todo caso, de todos modos, de cualquier manera.
RECAPITULATIVOS	En suma, en conclusión, en definitiva, en fin, al fin y al cabo, total.

4. **operadores argumentativos**: v úseku promluvy, ve kterém se objevují, určitým způsobem ovlivňují a podmiňují tuto část diskurzu, ale nepropojují ji s žádnou z předcházejících částí:
- 4.a.~ *de refuerzo argumentativo*: posilují význam argumentu v té části promluvy, ve které je daný argument konfrontován s jinými (př. *en realidad, de hecho, en el fondo*),
- 4.b.~ *de concreción*: objevují se v té části promluvy, ve které chce mluvčí uvést konkrétní příklad ze škály obecných poznatků (př. *por ejemplo, en particular*).

Tabulka 5: Operadores argumentativos

DE REFUERZO ARGUMENTATIVO	En realidad, en el fondo, de hecho, desde luego.
DE CONCRECIÓN	Por ejemplo, en concreto, en particular.

5. **marcadores conversacionales:**²⁴ tyto ukazatelé budou vzhledem ke své zvýšené důležitosti s ohledem na zadání této bakalářské práce podrobněji probrány v následující podkapitole.

1.6. Konverzační ukazatelé v užším slova smyslu

Jak již bylo zmíněno v závěru předcházející podkapitoly, poslední skupinou *diskurzivních* ukazatelů jsou tzv. ukazatelé *konverzační*. Zde je na místě upozornit, jak objasňují autoři Portolés Lázaro, Martín Zorraquinová (1999), že označení této kategorie nedefinuje nepropustnou hranici mezi tím, co rozhovor je a co už rozhovor není, přihlédneme-li k tomu, že:

“(…) *todo discurso es, en esencia, dialógico y, de hecho, muchos de los marcadores que se han incluido en los grupos precedentes pueden aparecer también en la conversación; asimismo, bastantes marcadores conversacionales se emplean a menudo en los textos escritos.*”²⁵

Nicméně nelze pochybovat o tom, že rozhovor představuje zvláštní druh komunikační situace se specifickými vlastnostmi a náležitostmi. Tyto charakteristiky se poté přirozeně odráží na výběru diskurzivních prostředků a upřednostňují určité ukazatele před jinými.

1.6.1. Konverzace

Dříve, než přikročíme k definici, charakteristice a klasifikaci **konverzačních** ukazatelů, je nezbytně nutné udělat menší odbočku a definovat samotný pojem *rozhovor*, resp. *konverzace*, bez jehož prostudování bychom nebyli dostatečně kvalifikováni k práci se zmíněnou kategorií ukazatelů. Stavíme na předpokladu Heralda Raschkeho, citovaného ve výše zmíněné *Aportación* od M. J. Boyero Rodríguezové, že:

24 MARTÍN ZORRAQUINO, M. A., PORTOLÉS LÁZARO, J.: *Los marcadores del discurso*. en: I. Bosque, V. Demonte (dirs.). *Gramática descriptiva*. s. 4080, včetně tabulek 2 - 5.

25 *Tamtéž*, s. 4081.

„(to) nejsou témata, kdo spolu mluví, ale osoby“²⁶ a že rozhovor je: „kontrast duševních stavů jednotlivých osob; jejich myšlenky a pocity bez toho, aby bylo nutné ověřovat jejich pravost, objasnit určité téma či pátrat po společném řešení problému; je to rozprava, uvolněné sebevyjádření.“

Tato definice by ale mohla sloužit i pro vymezení jiných druhů diskurzu (včetně četby: zamýšlíme-li se např. nad psanou úvahou, při které si utváříme vlastní postoje k danému tématu), a proto dalším problémem, kterému čelíme, mluvíme-li o konverzaci jako takové, je její vymezení vůči jiným typům rozpravy. Jedno z navržených řešení nacházíme v publikaci *El español coloquial en la conversación* Antonia Brize Gómeze. Ten definoval konverzaci v konfrontaci s jinými diskurzivními žánry následujícím způsobem: Konverzace je dialog²⁷

- probíhající v tomto momentě - tváří v tvář;
- je to rozprava okamžitá a aktuální – tady a teď;
- nelze předem stanovit směr, kterým se bude ubírat;
- je to dynamický druh diskurzu;
- vytváří jednotu mezi jedním tématem konverzace a interpretací tématu dalšího.

Je přitom nutné si uvědomit, že k tomu, aby byl dialog jako komunikační akt doveden ke „zdárnému“ konci, musí, stejně jako texty psané i jiné, splňovat určitá kritéria. Boyero Rodríguezová (2005) připomíná, že není možné dovést k závěru komunikační akt, ve kterém by chyběl byť třeba jeden z následujících šesti faktorů: **emisor** (vysílatel), **receptor** (příjemce), **designát**, **komunikační kanál**, **kód** a **sdělení**, neboť každý jeden z těchto faktorů plní v rozhovoru jinou **funkci**:

- **expresivní**: sdělení se váže k vysílateli;
- **konativní** či **apelativní**: sdělení se soustředuje na příjemce, snaží se ho ovlivnit;
- **fatickou**: cílem sdělení je dosáhnout, aby nedošlo k přetržení komunikace a zároveň ověřit, zda je komunikační kanál otevřený, případně se ho snaží otevřít - to je případ tzv. slovních berliček (šp. *muletillas*): ¿verdad?, ¿no?, ¿sabes? aj.;
- **referenční** či **reprezentativní**: sdělení se odkazuje na kontext (tj. nejen na dobu, určité místo či okolnosti, které mluvčí i posluchač sdílí, ale na vše, co obklopuje

26 BOYERO RODRÍGUEZ, M. J.: *Aportación*. s. 19, a ta z: RASCHKE, H.: *El arte de conversar*. Bilbao: Mensajero 1975, vlastní překlad.

27 BRIZ GÓMEZ, A.: *El español coloquial*. Barcelona 1998. s. 42.

daný komunikační akt;

- **metalingvistickou:** sdělení se váže ke kódu; ověřuje se, zda je v něm vlastní zpráva skutečně zakódována;
- **poetickou:** zpráva se může vázat k sobě samé; př. žert, ironie - předpokládají určitý způsob vnímání světa a do určité míry podobný systém hodnot, sdílený s ostatními členy jazykového a kulturního společenství.²⁸

Jak uvádí Boyero Rodríguezová (2005) na základě poznatků Santiaga Alcoby Ruedy, Antoniho Castelló a svých vlastních, existuje ještě jiný způsob klasifikace rysů rozhovoru, který se opírá o funkce jednotlivých lingvistických i jiných prvků:

- **Deiktické prvky**, jejichž význam závisí na tom, kdo, kde a kdy to říká.
- **Paralingvistické prvky**, které nás informují o fyzickém a emočním vztahu každého z účastníků promluvy prostřednictvím hlasu, jeho rytmu a tónu.
- **Prozodické prvky**, které napomáhají zdůraznit komunikační záměr a které zajišťují plynulost a soudržnost promluvy (intonace, přízvuky, odmlky).
- **Gestikulačně-kinezičné²⁹ prvky** (tj. gesta) a **prvky proxemické** (tj. postoj, vzdálenost apod.), které mohou potvrdit, upřesnit nebo vyvrátit slovní sdělení.

Posledním důležitým pojmem, který je nezbytný pro logický úvod do tématu konverzačních ukazatelů v užším slova smyslu, je tzv. *sincronía interaccional* (tj. interakční synchronie). Tímto termínem rozumíme vztah mezi mluveným diskurzem a řečí těla.³⁰ Každý mluvčí vytváří mluvní akty v souladu s kontextem. Je důležité připustit, že hovoříme ve společenském kontextu, pod vlivem vlastních i jiných myšlenkových stavů, že gestikulace usnadňuje jazykovou produktivitu a že aplikace gest jako konverzačních ukazatelů napomáhá ke zdůraznění toho, co se říká.³¹

S odvoláním k této informaci můžeme plynule přejít k definici konverzačních ukazatelů, která počíná u gest a končí u několikaslovných ustálených či jiných spojení.

28 BOYERO RODRÍGUEZ, M. J.: *Aportación*. s. 28.

29 INSTITUTO CERVANTES, CVC: *Cinésica*. En: Atienza Cerezo, E. y col. (dirs.). *Diccionario de términos clave de ELE*. CVC: 1997 – 2012: „La cinésica estudia los movimientos corporales conscientes e inconscientes que poseen un valor comunicativo intencionado o no. El comportamiento cinésico puede percibirse de cuatro maneras diferentes y de forma independiente o conjunta: visualmente (la dirección y duración de la mirada), audiblemente (un aplauso), táctilmente (un beso) y cinestésicamente, es decir, a través de un objeto que actúa como transmisor (por ejemplo, el jugueteo con el pelo).“ Dostupné z: <http://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/diccio_ele/diccionario/cinesica.htm>

30 BOYERO RODRÍGUEZ, M. J.: *Aportación*. s. 22.

31 *Taméž*, s. 36.

1.6.2. Konverzační ukazatelé

Stejně jako v případě diskurzivních ukazatelů obecně se i u konverzačních ukazatelů v užším slova smyslu setkáváme s rozmanitým názvoslovím, jak uvádí Boyero Rodríguez v *Aportaciones*: pro Vígara Taustovou jsou to tzv. *autorreafirmativos del hablante* či *excitantes de la atención*, Ortega Olivares je nazývá *alargadores de expresión*, Manuel Seco volí termín *enlaces coloquiales* a Gili Gaya *elementos extraoracionales*.³²

Další složitou otázkou je definice této specifické kategorie ukazatelů. I v tomto případě čerpáme z doktorské práce Marii José Boyero Rodríguezové:

*„Los marcadores conversacionales son fenómenos lingüísticos interactivos con entonación independiente, funcionamiento en cadena, definidos por la modalidad de imperación, que dan cuenta de la intención y actitud del hablante sobre su oyente, incidiendo sobre el contenido de lo enunciado, dejando así de ser meros elementos conectores para convertirse en recodificadores de múltiples funciones dialogales.“*³³

Jinými slovy řečeno: konverzační ukazatelé jsou interaktivní prvky se specifickou intonací, jež mají schopnost vyjádřit velké množství funkcí dialogu, uvědomují posluchače o záměru a postoji mluvčího a jsou definovány tzv. *modalidad de imperación*, tj. modalitou, která má za úkol spouštět mechanismy a procesy podněcující daného účastníka diskurzu k jednání. Na základě tohoto vymezení můžeme nyní roztrždit konverzační ukazatele do několika kategorií.

Pro potřeby této bakalářské práce a zejména pro aplikaci teoretických poznatků v její praktické části uvádím v následujících dvou podkapitolách (1.6.3. a 1.6.4.) dvě perspektivy klasifikace konverzačních ukazatelů. V prvním případě navážeme na dělení J. Portolése Lázara a M. A. Martín Zorraquinové z podkapitoly 1.5., v druhém případě se opět obrátíme na M. J. Boyero Rodríguezovou a její *Aportaciones*.

³² *Tamtéž*, s. 128.

³³ *Tamtéž*, s. 159.

1.6.3. Konverzační ukazatelé dle Portolése Lázara a Martín Zorraquinové

Tito autoři dělí konverzační ukazatele ve zúženém smyslu slova do čtyř skupin na základě modalit výpovědi:

1. *marcadores de modalidad epistémica* (ukazatelé epistémické modalit): představují míru jistoty, zřejmosti apod., jež mluvčí přisuzuje takové části nebo částem promluvy, se kterými se pojí každá jedna konverzační částice; např. *claro, desde luego, por supuesto, naturalmente, por lo visto, naturalmente, sin duda alguna/ninguna* aj.;
2. *marcadores de modalidad deóntica* (ukazatelé deontické modalit): naznačují volní postoje mluvčího (zda mluvčí přijímá, připouští to, co říká druhý účastník rozhovoru) vzhledem k části nebo částem promluvy, ve kterých se vyskytují; př. *bueno, bien, vale* aj.;
3. *enfocadores de alteridad* (ukazatelé emfatické funkce): slouží k upoutání pozornosti posluchače a ukazují postoj, do jakého se mluvčí staví vzhledem k druhému účastníkovi rozhovoru; často informují o jejich vzájemném vztahu; např. *hombre, mira, oye, oíd, vamos, ¿sabes?, verás, por favor, perdón, tío* aj.; (pozn. autorky: tato kategorie má stěžejní význam pro následující kapitoly a zejména pak pro praktickou část této práce);
4. *metadiscursivos conversacionales* (metadiskurzivní konverzační ukazatelé): slouží k přehlednému členění konverzace, tj. např. k tomu, aby jednotlivé informační úseky byly jednoznačně oddělitelné nebo rozpoznatelné či aby se daly odlišit nebo naopak zachovat plynulé proudy řeči; *bueno, eh, este, ya, sí*.³⁴

Tabulka 6: *Marcadores conversacionales*

DE MODALIDAD EPISTÉMICA	Claro, desde luego, por supuesto, en efecto, naturalmente, por lo visto.
DE MODALIDAD DEÓNTICA	Bueno, bien, vale.
ENFOCADORES DE ALTERIDAD	Hombre, mira, oye, oíd, vamos, ¿sabes?, verás, por favor, perdón.
METADISCURSIVOS CONVERSACIONALES	Bueno, eh, esto, ya, sí.

³⁴ MARTÍN ZORRAQUINO, M. A., PORTOLÉS LÁZARO, J.: *Los marcadores del discurso*. en: I. Bosque, V. Demonte (dirs.). *Gramática descriptiva*. s. 4080, včetně tabulky 6.

1.6.4. Konverzační ukazatelé dle Boyero Rodríguezové

Boyero Rodríguezová (2005) rozděluje konverzační ukazatele podle dvou kritérií. Prvním z nich je postoj mluvčího, druhým pak funkce ukazatele.

- Kritérium: ukazatelé dle **postoje mluvčího ve výpovědi**³⁵

1. **actitud de función instrumental** (funkce pomocná instrumentální)
 - 1.a. **actitud favorable** (postoj kladný): *¡Perfecto!; ¡Magnífico!; ¡Qué alegría!; ¡En mi vida he estado mejor!; ¡Qué día tan bonito!; ¡Estoy tan bien a tu lado!; ¡No sabes cuánto me alegro!*;
 - 1.b. **actitud desfavorable** (postoj záporný): *Esto es el colmo.; ¡Lo que faltaba!; 'Mira que eres tonto, tío'; ¿Dónde diablos/ demonios/ hostias/ coño has puesto mis llaves?; ¡Hay que joderse!, ...;*
2. **actitud egodefensiva** (postoj sebeobranný): *No te quepa la menor duda'; ¡Y qué lo diga!; ¡A mí me lo vas a decir!; Encima, me vienes con esas, tío.; Tú no tienes derecho a hacerme esto. Esto es lo último que me esperaba de ti.; ¡No habrás sido capaz de hacerme eso, verdad!;*
3. **actitud con valor expresivo** (postoj expresivní): *Estos chicos van a volverme loca; ¡Ojalá no existieran los lunes!; Por fin aprobé el examen.; Venga tío que es pa hoy; ¡Anda, qué no es tonta tu amiguita!; ¡Por lo que más quieras, no lo hagas!; ¡Vaya cara dura!;*
4. **actitud de conocimiento** (znalost, vědomost, obeznámenost či předpoklad): *¡Voy a salir digas lo que digas!; 'Lo que no puede ser no puede ser'; 'Esto de estar bregando todo el santo día'; Por nada del mundo quería yo verla aguantar lo que han tenido que aguantar algunas de mi edad'.*

V prvních třech případech se v ukazatelích odráží postoje modality **hodnotové** a **hodnotící** (jinými slovy *axiologické* a *valorativní*). Jejich jazyková struktura se vytváří do značné míry spontánně (přítakání, zvolání, dotazování) a jejich úkolem je upoutat pozornost posluchače. Ve čtvrtém případě výpovědi ukazatelé odpovídají spíše na **význam implicitní**, tj. na to, co se rozumí nebo předpokládá. V tomto případě má vždy přednost koherentní a samozřejmé před inkohherentním a pochybným.

³⁵ BOYERO RODRÍGUEZ, M. J.: *Aportación*. s. 56 - 61.

- Kritérium: ukazatelé dle **funkcí, které plní, a jejich pozice ve výpovědi**³⁶

1. Konverzační ukazatelé „**tipo**“ podněcují změny, přechod z jedné fáze do druhé (jsou **apelativní**). Tito ukazatelé dále vstupují do konverzace jako elementy **usměrňovací** a vedoucí k dohodě. Plní funkci **interakce**, přičemž dbají na to, aby bylo dosaženo očekávaného komunikačního záměru. Mohou se proměnit v ukazatele **subtipo** transformací do podoby **otázky** či **zvolání**. Kromě iniciální pozice se mohou nacházet i uprostřed a na závěr výpovědi: *Bueno, Bien, Claro, Ya, Pues, Pero, Encima, Incluso, Además, Anda, Hombre, Mujer, Hijo, Tío, Por favor, Francamente, Naturalmente, Evidentemente, desde luego, nada, total, en fin, por cierto, a propósito, a lo que iba, pues eso, sí, ah, uhm* apod.;
2. Konverzační ukazatelé „**subtipo**“ obeznamují o **citovém** a **psychickém** stavu (bolest, radost, překvapení aj.) a o síle dojmů a hodnot, které se skrývají za **dotazováním** a spontánními projevy **zvolacího** charakteru (rovněž jsou apelativní). Ukazatelé **subtipo** zahrnují gestikulaci a **řeč těla**. Jejich funkcí je vyjádřit komunikační záměr **odlišný** od toho, co je obsaženo ve větě samé (najdeme zde i nepřímé žádosti); tento záměr sám o sobě bývá též vyjádřen **nepřímo**, a to sarkastickými poznámkami či kritickým nebo ironickým postojem (avšak ironii může vyjadřovat i ukazatel **tipo**). Kromě centrální pozice se mohou nacházet i na úvod a na závěr výpovědi: *¿qué pasa aquí?, ¿no?, ¿Qué dices?, ¿de verdad?, ¿estamos?, ¿vale?, ¿eh?, ¡payaso!, ¡ten cuidado eh!, ¡fíjate!, ¡mira!, ¡vaya!, ¡hombre!, ¿sabes?, ¿y eso?, ¿no me digas?, ¿de veras?, ¿en serio?, ¿te das cuenta?, ¡bueno, hombre!, ¡que sí, hombre que sí!, ¡anda!*;
3. Konverzační ukazatelé „**estereotipo**“ poutají mluvčího a posluchače až do samého **závěru** rozhovoru a často označují **ukončení** vstupu nebo sekvence. Jsou to **frazeologické jednotky**, jejichž interpretace je ustálená a neodvozuje se od lexikálních složek, které obsahuje (často mezi nimi nacházíme slovní berličky, klišé, modismy, ustálená slovní spojení, pořekadla apod.). Někdy se objevují v **nedořečené** podobě (*Ojos que no ven ...*). Nevytváří nové kontexty, ale pouze **evokují** ty již existující (ty se odvíjí od znalosti světa, sociokulturních podmínek). Jako ukazatelé **tipo** a **subtipo** také připouští ironii, ale pouze tak, že dodají ustálenému spojení nový odstín: *tomar el pelo; al mal*

³⁶ BOYERO RODRÍGUEZ, M. J.: *Aportación*. s. 48 - 49, 99 - 100, 452, 458 - 462.

tiempo, buena cara; sentar como un tiro; reunión de pastores oveja muerta; sin más ni más; bailarle el agua; ni hablar; que si tal y que si cual; que si esto que si lo otro y lo de más allá; que si patatín que si patatán; y dale, dale que te pego.

Ve většině případů ukazatel **tipo** usnadňuje fázi prvního kontaktu (tzv. **přístupová zóna**), ukazatel **subtipo** pozitivně nebo negativně upoutává posluchače a ukazatel **estereotipo** uvozuje následující intervenci a povzbuzuje účastníky hovoru k novému tématu; ukazatelé **estereotipo** obvykle zaujímají závěrečné pozice ve výpovědi (či její části), ukazatelé **subtipo** se nachází v jejím středu a stimulují vývoj konverzace a pro ukazatele **tipo** je charakteristická úvodní pozice.

2. Rioplatenská španělština

2.1. Vymezení rioplatenské španělštiny

Rioplatenská španělština je jednou z variant, případně modalit španělského jazyka, kterou se hovoří na území Argentiny, Uruguaye a částečně i Paraguaye, konkrétně v oblasti při obou březích řeky Río de la Plata.

Již na úvod je nutné zmínit, že, ačkoli je tato španělština charakteristická velkou škálou odlišností vůči španělštině evropské (volíme termín evropská španělština před pojmem normativní, neboť i rioplatenská varianta je v normě zohledněna) v podstatě ve všech jazykovědných disciplínách (morfologie, lexikologie, syntax apod.), nesplňuje všechna kritéria potřebná k tomu, aby mohla být nazývána dialektem, a proto se budeme držet pojmu *variante*, příp. *modalita*. Pro podrobnější rozbor tématu jazyk/dialekt v otázce rioplatenské španělštiny odkazují na práci Leonarda Peláeze Bataggli, *La inclusión de la variedad diatópica del español rioplatense en los manuales de E/LE: ¿Un modelo de interculturalidad?* (2010)³⁷ a na studii Beatriz Fontanellové, *La estandarización del español bonaerense* (1991)³⁸.

Pokud jde o výše zmíněné geografické vymezení rioplatenské oblasti jako území, na kterém se mluví rioplatenskou variantou španělštiny, shledáváme se s řadou diskuzí a sporů o tom, zda do této modality zahrnout i území Paraguaye či nikoliv. Na tuto skutečnost upozorňuje i Peláez Bataggli: „*Muchos autores han incluido dentro de dicha variante a Argentina, Paraguay y Uruguay, pero otros excluyen a Paraguay reconociendo que conforma una propia variedad del español debido a la gran influencia del guaraní.*“³⁹ My respektujeme odlišnosti paraguayské španělštiny vůči rioplatenštině, a budeme proto do rioplatenské zóny zahrnovat pouze argentinské a uruguayské regiony při povodí Río de la Plata.

Zaměříme-li se na kulturní a historické okolnosti ovlivňující vývoj jazyka ve výše vymezené oblasti, velký dopad na zde pozorovanou variantu španělštiny nepochybně měla přítomnost domorodých kmenů a několik imigračních vln z Evropy

37 Leonardo PELÁEZ BATAGGLIO: *La inclusión de la variedad diatópica del español rioplatense en los manuales de E/LE: ¿Un modelo de interculturalidad?*. León/Jaén 2010. Dostupné z: <http://blogs.funiber.org/formacion-profesores/files/2011/10/Leonardo_Pelaez_Tesis.pdf>

38 Beatriz FONTANELLA: *La estandarización del español bonaerense*. En: E. Luna Traill (dir.) *Scripta philologica in honorem Juan M. Lope Blanch*, Vol. II. México 1991. 425-437.

39 PELÁEZ BATAGGLIO, L.: *La inclusión*. s. 35.

a odjinud. Batagglio dokumentuje vliv původních obyvatel, ke kterým se řadili tzv. *charrúas*, *pampas*, *minuanes* a především kmen *guaraní* a *quechua*. Také působení jezuitů se v některých aspektech odrazilo na rioplatenštině. Násilnou imigrací (podnícenou především portugalskými obchodníky) se v 18. století dostávají na území při obou březích řeky Río de la Plata afričtí otroci, jejichž zvyklosti a jazyk se rovněž promítly do místní španělštiny.

Na přelomu 19. a 20. století pak probíhá nejzásadnější vlna imigrace do Argentiny, příp. Uruguaye, tj. **evropská**. Ta má velký význam nejen v oblasti jazykového vývoje, ale i na poli ekonomickém, politickém a populačním. Hlavními národnostními skupinami mezi přistěhovalci jsou (podle studie provedené Bataggiem, strana 42) Italové (asi ze 45 %) a Španělé (přibližně ze 32 %). Pokud jde o příliv španělských imigrantů, za hlavní faktor považujeme politický a ekonomický kolaps v době Občanské války, před ní i po ní, v případě vlny z Itálie přikládáme nejvyšší váhu hospodářské krizi v 19. století. Kvůli I. a II. světové válce se na imigraci nezanedbatelně podílí i příslušníci francouzské, ruské, polské a německé národnosti.

Dá se předpokládat, že bychom byli schopni detekovat ještě další vlivy na vývoj rioplatenštiny, nicméně toto téma již bylo podrobena četným studiím, a proto se zaměříme na cíl stanovený pro tuto bakalářskou práci – *konverzační ukazatele v rioplatenštině*, tj. v modalitě španělského jazyka užívané v povodí Río de la Plata.

2.2. Nejběžnější konverzační ukazatelé v rioplatenské španělštině

Přihlédneme-li k výše zmíněným okolnostem, je logické, že rioplatenská španělština se musí v mnohém lišit od španělštiny evropské. Jak již bylo řečeno dříve, můžeme dokumentovat odchylky v oblasti morfolgie (např. odlišný způsob důvěrného oslovení pro 2. osobu jednotného čísla, známý také jako *voseo argentino*, který se projevuje použitím osobního zájmena *vos* namísto *tú* a k němu příslušných slovesných tvarů), v syntaxi (tzv. *argentanismos sintácticos*) a zejména v oblasti lexikologie a sémantiky: pravidelně se setkáváme s velkým množstvím výpůjček či jinak odvozených slov především z italštiny, často se tedy stává, že při překladání textů narážíme na slova, která se v evropské španělštině nevyskytují, nebo mají z etymologických či jiných důvodů odlišný význam.

Ještě větší komplikace však nastává, pokud jsme účastníky nebo tlumočníky rozhovoru vedeném v rioplatenštině; konkrétně tato varianta je totiž opravdu bohatá na unikátní konverzační ukazatele. Tito ukazatelé potom uvádí do rozpaků nejen osoby, pro které španělština není mateřským jazykem, ale i rodilé *hispanohablantes*, pocházející z jiné než rioplatenské oblasti. Na následujících řádcích uvádím nejběžnější z řečených ukazatelů, přičemž zdrojem pro jejich získání (jak vyplývá ze zadání této práce) byly argentinské telenovely (př. *Kachorra*, 2002; *Sos mi vida*, 2006/07 aj. - plnou informaci o zdroji uvádím v bibliografii) a také předchozí znalosti autorky. Vzorem pro rozřídění vybraných ukazatelů byla klasifikace Boyero Rodríguezové (2005).

1. ukazatelé ***típo*** a ***subtípo***:

1.a. **neverbální vokativní**:

- neutrální až familiární: *nene/a, pibe/a, che, chuchi, papito, viejo/a, flaco/a, chabón, gordo*;
- negativní až vulgární: *boludo, pelotudo, mamarracho, pollerudo, mamón, car(r)ajo, chupacabra, gil, maricón, tarado/a*;

1.b. **neverbální interjekční a onomatopoické**: *bua(h), che, epá*;

1.c. **slovesné**: *dale, andá, pará, salí, rajá, oíme; viste/vio, arrugaste*;

2. ukazatelé ***estereotípo***, vyjadřující:

- překvapení, úžas: *Me estás cargando.; Chocolate por la noticia. (ironie); ¿Me estás hablando en serio?; ¡(Ah,) mirá vos!*;
- podrážděnost, nespokojenost: *No me hinchas las pelotas; Dejá de romper las pelotas/bolas; Me tienen podrida; Vieja de miércoles; Tomátelas.*;
- pobídku, rozkaz: *Andá nomás.; Te vas.; Vaya, vaya tranquilo.; Bancame un cachito.*;
- další: *(Yo) me voy yendo.; Lo que se me cante.; Chupate esa mandarina.; Ya (e)stá.; Qué sé yo.; ¡Jesús me favorezca!*;

V rioplatenštině lze ještě najít mnoho dalších ukazatelů, které jsou španělštině evropské vzdálené, nicméně předmětem této práce není doložit co největší množství z nich. Záměrem autorky je prozkoumat jeden z ukazatelů detailněji, pokusit se zařadit ho do systému a zhodnotit četnost jeho použití v praxi dle několika různých kritérií (viz následující kapitola a praktická část).

3. Che

Po delším uvážení a na základě již dříve nabytých znalostí autorky byl jako vhodný primární vzorek vybrán argentinský výrazový prostředek *che*. Základními kritérii pro jeho zvolení byla frekvence a popularita jeho použití a unikátní vlastnosti daného ukazatele. Abychom představili tento velice produktivní element rioplatenské mluvy, vybrali jsme několik slovníkových definic *che*, které se zaměřují především na jeho aktuální použití, ačkoli některé z nich nastiňují i složitou otázku ohledně původu této lexikální jednotky. Touto problematickou etymologií se budeme zabývat v podkapitole 3.2. Oddíl 3.3. je poté věnován systematickému zařazení tohoto konverzačního ukazatele a na závěr třetí kapitoly se ještě krátce zamyslíme nad frekvencí jeho použití v jednotlivých sociokulturních vrstvách.

3.1. Slovníkové definice *che*

*Diccionario de la Real Academia Española, 22^a edición.*⁴⁰

- **che²** (de che, voz con que se llama a personas y animales)
I. interj. Val., Arg., Bol., Par. y Ur. U. para llamar, detener o pedir atención a alguien, o para denotar asombro o sorpresa.

*Diccionario de americanismos en Salta y Jujuy, Rep. Arg., M. F. Osán de Pérez Sáez.*⁴¹

- **¡che!** - interj. Pop. r. Coloq. Vocativo con que se llama a personas. Forma de tratamiento de confianza. „CHE, vení rápido.“ Castilla, 1972, no 665: „Adiós, CHE, sombrero negro, /adiós sombrero compuesto, /andate a bailar tranquilo/ con los cuernos que te he puesto.“ Aparicio, 1974, 20: „Qué hacés, CHE; y esos bultos ¿son tuyos?“ // 2. interj. Coloq. Expresa también asombro, desagrado, sorpresa. || Observ. A pesar de su uso generalizado, el nivel culto lo considera signo de vulgaridad. Solá no lo registra.
- **chehear.** Intr. Coloq. Usar *che* al dirigirse a una persona. „No me gusta que las empleadas de comercio me CHECHEEN. Es una costumbre nueva y me resulta antipática.“
- **chequeo.** m. Urb. Acción y efecto de chehear.

40 RAE: *che*. En: RAE (dirs.). Diccionario de la Real Academia Española. 22ª edición. Madrid 2001. Dostupné z: <<http://www.rae.es>>

41 María Fanny OSÁN DE PÉREZ SÁEZ: *¡che!, chehear, chequeo*. M. F. Osán de Pérez Sáez (dir.) Diccionario de americanismos en Salta y Jujuy, Rep. Arg. Madrid 2006. s. 198

Diccionario manual de americanismos, Marcos A. Morínigo:⁴²

- ¡CHE! (Seguramente alteración fonética del antiguo *¡ce!*, que se empleaba para llamar la atención de alguien.) interj. *Bol., Chile, R. Plata*. Voz para llamar o dirigirse a una persona: CHE, oye; dame, CHE; no puedo, CHE.// *Hond. Y Venez.* ¡Quia! ¡No me importa! // *C. Rica.* *Hacerle* CHE a uno. Despreciarle, rechazarle. OBS. La interj. *Che* se documenta en la campaña de Buenos Aires hacia fines del siglo XVII, y teniendo en cuenta que los guaraníes, que constituían la mayoría de los servidores en casas y estancias, anteponen el *che*, <<mío>>, <<mi>>, a todo llamado, como en *che* patrón, *che* ama, *che* amigo, no se puede descartar definitivamente el origen guaraní, y bonaerense, del *che* argentino. En el Paraguay, donde el guaraní es lengua viva y donde por lo tanto el *che* tiene la acepción vernácula de *mi, mío*, la acepción argentina empezó a difundirse a principios de este siglo entre la gente joven, y se lo tiene aún por rasgo típico de habla de Buenos Aires.

Diccionario de americanismos, Asociación de Academias de la Lengua Española:⁴³

- **che.**
 - I. adj. *Ho, Pe; Ch*, p.u. Relativo a la Argentina.
 - II. 1. adj. *Mx.* *Referido a persona*, despreciable, vil. pop ^ desp.
 2. *Mx.* *Referido a cosa*, maldita, que produce disgusto o rechazo. pop ^ desp.
 - **a.** || ~. fórm. *Bo, Py, Ar, Ur*. Se usa al pedir o preguntar algo a una persona con la que se tiene confianza. pop + cult → espon.
- **¡che!**
 - I. interj. *Ho, Ni, RD, Bo, Py, Ar, Ur*. Expresa asombro. pop + cult → espon.
 - II. *Ho, Py*. Expresa llamada de atención o de regaño. pop + cult → espon.
 - III. *Ho*. Expresa ruego o pregunta a alguien de confianza. pop + cult → espon.
 - **a.** || ~ **su madre!** loc. interj. *Pe, Ch*. Expresa enojo o sorpresa. vulg.
 - **b.** || **valla ~!** loc. interj. *Bo.* **che!**

42 Marcos A. MORINIGO: *¡CHE!*. En: A. Morínigo (dir.). *Diccionario manual de americanismos*. Buenos Aires: 1966. s. 181-182.

43 Asociación de Academias de la Lengua Española: *che., che!, chehear., checheo*. En: H. López Morales (dirs.). *Diccionario de americanismos*. Madrid 2010. s. 503-504.

3.2. Etymologie

Původ a vývoj výrazu *che*, který je dnes jedním z nejpoužívanějších konverzačních ukazatelů v rioplatenské španělštině, je jednou z nejkomplicovanějších otázek týkajících se tohoto tématu. Existuje řada teorií, které oponují jedna druhé a které se snaží najít odpověď, jakým způsobem byla tato lexikální jednotka uvedena do běžné řeči obyvatel regionu Río de la Plata, případně i jiných oblastí. V následujících odstavcích představuji některé z nich:

První hypotéza tvrdí, že tento ukazatel vychází z jazyka *mapuche*, kde *che* je ekvivalentem pro *gente*, přičemž touto variantou *gente* rozumíme všechny národy vyznávající stejné náboženství. Tato teorie se nám nicméně zdá nepravděpodobná s přihlédnutím k tomu, že toto *che* neplní oproti námi zkoumanému *che* žádné vokativní ani expresivní funkce.

Ačkoli *che* v jazyce *quechua* odpovídá **citoslovci sloužícímu k upoutání pozornosti** a je ekvivalentem ke španělskému *¡Oye!*, vylučujeme i tuto možnost, neboť „naše“ *che*, jak se později přesvědčíme nejen na základě poznatků Ángela Rosenblata, se v rozhovoru neobjevuje pouze jako citoslovce, ale zastupuje také jiné gramatické kategorie. Dalším důvodem, proč tuto hypotézu považujeme za méně pravděpodobnou, je také skutečnost, že argentinské *che* neslouží exkluzivně k upoutání pozornosti potenciálního účastníka rozhovoru, ale lze ho také aplikovat jako výraz výtky, napomenutí atd. (Například někdo něco rozbije a následuje napomenutí z úst mluvčího, obvykle doprovázené jiným konverzačním ukazatelem jako např. *pero: ¡Pero cheeee!*).

Existuje ještě řada teorií o původu námi zkoumaného *che* (souvislost s italským *ce*, auraukánský původ aj.), které byly, stejně jako většina zde představených, zmíněny např. v pracích otce Montoyi (ze 17. století) nebo také francouzského autora Bertila Malmberga. Nicméně i tyto byly dosavadními výzkumy vyvráceny či alespoň vytlačeny na okraj ve prospěch následujících dvou nejpravděpodobnějších hypotéz:

První z nich říká, že *che* nachází své kořeny v *che guaranském*. Zastáncem této teorie je především **José Pedro Rona** a **Virginia Bertolottiová**. Druhý pohled na problematiku rioplatenského *che* přináší původem polský jazykovědec **Ángel Rosenblat**, který považuje za jednoznačné, že toto *che* má původ ryze hispánský, že jeho výchozí podobou je **historické *çe*** a že má úzkou souvislost s ***xe*** (čteno [če]) **valencijským**, už jen pro jejich společnou tendenci k prodlužování a větší otevřenosti

- e za účelem něco zdůraznit.

Mezi nejznámější studie s tematikou *che* posledně zmiňovaného autora (Ángela Rosenblata) patří článek *Origen e historia del che argentino*, publikovaný roku 1962 v časopisu *Filologie*, a další článek nazvaný *De nuevo sobre el che rioplatense*, otištěný roku 1974 v knize *Studia Hispánica In Honorem R. Lapesy, Vol. II*. Druhou z řečených prací považujeme pro tuto tezi za stěžejní a velkou většinu poznatků ohledně otázky původu *che* čerpáme právě z tohoto článku.

Jak tedy Rosenblat uvádí⁴⁴: argentinské *che*, které má příbuzné tvary i v jiných částech Latinské Ameriky, je blízké *che* valencijskému. Vzniklo **prodloužením** starého klasického *çe* (vyslovovaného [tse]), přičemž toto *che* patřilo do skupiny ještě dalších zvukomalebných slov jako např.: *chis, chit, chitón, chehear, chichear, chitar, chistar* aj.

Zhruba ve stejnou dobu, kdy Ángel Rosenblat publikoval prvně zmíněný článek, vyšla také studie jiného jazykovědce, **José Pedra Rony** (*Sobre algunas etimologías rioplatenses*, 1963), která tvrdí, že shoda levantinského *che* s rioplatenským je čistě náhodná a že řečené *çe* nutně muselo dát /θe/ nebo /se/ a ne afrikátu *che*, neboť nezná jediný případ, kdy by kastilské *ç* (> θ, s) odpovídalo rioplatenskému *ch*. Volí proto jinou teorii, jak osvětlit problém etymologie rioplatenského *che*, která spočívá v domorodém jazyce **guaraní**. Rona tvrdí, že argentinské *che* vychází z *che* guaranského, které odpovídá španělskému zájmenu já „yo“ nebo jeho přivlastňovací variantě „mi“, která činí z *che* formu zdvořilého oslovování. Tuto hypotézu poté dokládá na příkladech jako *che capitán, che sargento, che jefe, che coronel*, tj. *mi capitán, mi sargento, mi jefe, mi coronel*. (Pozn. autorky: je třeba si všimnout, že mezi *che* a jménem se nikdy neobjevuje žádné interpunkční znaménko!)

Ačkoli Rosenblat považuje za přirozené, aby uživatelé guaraní ztotožňovali zdvořilé oslovování *che* se svým přivlastňovacím zájmenem „mi“ v oblasti **vojenských hodností**, je pro něj nepřijatelné, že by nepřízvučné *che* v první osobě (nadto v guaraní vyslovované [še]!) mohlo vyústit v *che* zvolací, představující oslovování neformální až familiární: *¡che!*, kdy jeho úkolem je **zavolat na někoho** či **upoutat něčí pozornost**.

Rona na závěr svého článku ještě zmiňuje jedno (dle mého názoru velmi odvážné) tvrzení, a to, že rioplatenské *¡che!* se nikdy nepoužívá samostatně „*como interjección para llamar la atención de alguien como el ¡çe! español, y esto nos*

44 Ángel ROSENBLAT: *De nuevo sobre el che rioplatense*. En: R. Lapesa (dir.). *Studia Hispánica In Honorem*. Vol. II. Madrid 1974. s. 549 – 554.

confirma aún más en nuestras dudas acerca de la identidad de ambas voces. “ Jak víme a jak si dále ověříme i v praktické části této práce, pravda stojí zcela na opačné straně, neboť argentinské *che* velmi často slouží výhradně k upoutání pozornosti potenciálního účastníka konverzace: *¡che, Juan!, ¡che!, ¡che, pibe!*, dokonce i opakované *¡che, che, che, ...!*, což, jak uvádí Rosenblat, je v případě paraguayského [še] nemyslitelné.

Další skutečností, která oslabuje, ba dokonce vyvrací Ronovu teorii o guaranském původu, jsou historická data o prvním dokumentovaném výskytu zmíněných dvou variant *che*. Vezmeme-li totiž v potaz, jak informuje Pablo Ruiz Montoya, že rioplatenské *che*, příp. *chi* (které představovalo **familiární** a **důvěrné** oslovení, což je tendence zcela opačná, než ke které dochází u *che* paraguayského) je dokumentováno již v roce 1639, zatímco *che* se v ústech uživatelů guaraní neobjevuje dříve než v roce 1877, je zcela logické, že argentinské *che* (přinejmenším tedy to, které se používá v důvěrném styku) nemohlo mít původ v domorodém guaraní.

Abychom dovedli naši teorii o vývoji *che* ze starobylého *çe* do konce, je třeba ještě vyvrátit (nejen) Ronův již výše zmíněný názor, že *çe* po zvukové stránce mohlo vyústit pouze v /θe/ nebo v /se/ a nikoliv v /che/. K tomu využijeme následujících příkladů, které rozdělujeme do čtyř kategorií. Situaci, kdy *çe* se mění v *che* (a naopak) dokumentujeme u:

1. **mozarabismů**, slov **baskického** původu a u **novodobých** výrazů (na základě akustické ekvivalence, tj. tendence směrem k silnější artikulaci): *corachón* > *corazón*, *silbar* > *chiflar*, *zafariz* > *chafariz*, *zingar* > *chingar*, *intruso* > *intrucho* aj.
 - oblast Río de la Plata zastupuje následující příklad: *sancho* > *chancho*;
2. kultury **náhuatl** (změna probíhá v 16. století, avšak např. u mexických toponym se zachovává **tz** dodnes): *tzictli* > *chicle*, *tzaucpopochtli* > *chapopote*, *Huitzila* > *Huichila*;
3. **infantilní mluvy** (či *dyslálie*) na území Argentiny, Chile a Mexika (obvykle dochází k palatalizaci /s/): *señora* > *cheñora*, *sí* > *chí*, *silla* > *chía*, *manzana* > *manchana* apod.;
4. **expresivních výrazů** a **zvolání**: *¡cis, ças!* > *¡chis, chas!*, *¡zape!* > *¡chape!*, *¡zuzo!* > *¡chucho!*; *¡s't!* > *¡ch't!*.⁴⁵

45 ROSENBLAT, Á.: *De nuevo sobre el che*. s. 551 - 553.

3.3. Systematické zařazení *che*

3.3.1. Gramatické zařazení

Jak, domnívám se, Ángel Rosenblat dostatečně prokazuje ve svých dvou výše zmíněných studiích, původ argentinského *che* tedy nespočívá v guaraní, ale v hispánském *çe*. Je tu ale ještě jedna překážka, kterou mezi průchodnou cestu od *çe* k *che* staví v již výše zmíněném článku *Notas sobre el che* (2010) uruguayská lingvistka Virginia Bertolottiová (sama zastánkyně „guaranské“ teorie). Tato tvrdí, že *che* se nevyskytuje pouze v podobě citoslovcí (jak definuje např. DRAE, viz podkapitola 3.3. Slovníkové definice *che*), ale řadí se zejména mezi jména⁴⁶, která, jak zdůrazňuje, **na rozdíl** od citoslovcí, mohou plnit funkce vokativu. My, ačkoli souhlasíme s tvrzením, že *che* nenacházíme pouze ve funkci interjekcí, ale také i v jiných funkcích, nemůžeme přijmout následující tvrzení Bertolottiové, na kterém zakládá veškerou svou teorii o guaranském původu rioplatenského konverzačního ukazatele *che*:

*„El análisis categorial me lleva a concluir que los usos vocativos se originan como préstamos del che guaraní y no son un cambio fónico de una interjección del español, lo que zanja la cuestión etimológica“⁴⁷ a dále pak „parece indudable que los usos vocativos de che solo se pueden ligar a un origen (pro)nominal y que el análisis de los cambios en los usos de che insinúan que estos van de lo nominal a lo interjetivo. Es sabido que una forma (pro)nominal (o verbal) se puede volver una interjección (¡Hombre!, ¡Caramba!, ¡Cuidado!, ¡Ostras!, ¡Vaya!, ¡Joder!), coexistiendo con su forma originaria, que continúa comportándose como (pro)nombre o verbo, ya que no desaparece como tal. Sin embargo, **no hay registros en la lengua de que una forma interjetiva se haya vuelto una categoría nominal capaz de desempeñarse como vocativo.**“⁴⁸*

Dříve, než objasníme, proč autorka vnímá předcházející tvrzení Bertolottiové za unáhlené, je třeba uvést, že na tomto místě mezi lexikální jednotky plnící charakter kategorie citoslovcí řadíme i dětské projevy (ve šp. *voz infantil*) a také slova zvukomalebná, tj. onomatopoická (ve šp. *onomatopeyas*). Stavíme především na definici slovníku *Diccionario de Lingüística Moderna* Maríi Antonie Alcaraz

⁴⁶ BERTOLOTTI, V.: *Notas*. s. 58.

⁴⁷ *Tamtéž*, s. 59.

⁴⁸ *Tamtéž*. s. 87.

Enrique⁴⁹, která říká, že onomatopoeie jsou lexikální jednotky, jejichž význam je spojený s akustickými vlastnostmi *označujícího* a lze je zahrnout mezi citoslovce (přestože někteří autoři pro onomatopoeie navrhnou jinou kategorii, která stojí na hranici mezi citoslovci a slovy interjekčně-zvukomalebnými – ačkoli tato skutečnost náš argument v zásadě neovlivní).

Jak můžeme pozorovat na následujících příkladech slovníku Španělské královské akademie (DRAE), lze poměrně snadno dokumentovat substantiva a adjektiva, která se vyvinula z interjekcí, resp. ze slov zvukomalebných nebo z výrazů používaných malými dětmi. Je nepochybné, že ne všechna podstatná jména aplikujeme ve vokativní podobě⁵⁰, např. substantiva představující činnost ve vokativu používáme zřídka. Na druhou stranu ale můžeme vokativu použít téměř vždy, když se jedná o substantiva osobní. Mezi nimi jsem také hledala zástupce:

1. zvuk: zum zum

- **zumbar.** (De origen onomatopéyico). > **zumbón, na.** (De zumbar).
 - 1. adj. coloq. Dicho de una persona: Que frecuentemente anda burlándose, o tiene el genio festivo y poco serio. **Usado también como sustantivo** (dále jen: U. t. c. s.).

2. zvuk: chich

- **chicharra.** (De cigarra, influido por la onomatopeya chich).
 - 4. **sust.** f. coloq. Persona muy habladora., ...

3. zvuk: farf

- **farfulla.** (De la onomatopeya farf).
 - 2. com. coloq. Persona farfulladora. U. t. c. adjetivo.

4. zvuk: tararí

- **tarara.** (De origen onomatopéyico).
 - 1. **sust.** f. tararí.
 - 1. interj. coloq. U. para expresar burla o mostrar la total disconformidad con algo que ha propuesto otro.

49 María Antonia ALCARAZ ENRIQUE: *Onomatopeya*. En: M. A. Alcaraz Enrique (dir.). *Diccionario de Lingüística Moderna*. Barcelona 2004.

50 Pozn. autorky: Např. na střeše *cukrují* hrdličky [kukrů, kukrů], když chceme usnout. Nebudeme ale volat: „*Cukrování*, utichni!“ O tom není sporu. Avšak stejné *kukrů* dalo vzniknout i jinému substantivu, a to *cukrouš* nebo *cukroušek*. V tomto případě bychom mohli zavolat: „Uklidni se, *cukrouši*, už jdu!“

- 2. m. Toque de trompeta.
 - 2. **sust.** f. coloq. Loco, de poco juicio.
- 5. zvuk: nana, ñaña apod.
 - **nana**¹. (Voz infantil).
 - 1. **sust.** f. Canto con que se arrulla a los niños.
 - 3. **sust.** f. coloq. abuela.
 - 4. **sust.** f. Am. Cen., Arg., Chile, Col., Méx. y Perú. niñera.
 - 5. **sust.** f. Am. Cen., Arg., Chile, Col., Méx. y Perú. ama (|| mujer que cría una criatura ajena).
 - 6. **sust.** f. Chile. empleada de hogar.
 - 7. **sust.** f. ant. madre.
- 6. zvuk: ne ne, na na apod.
 - **nene, na.** (Voz infantil).
 - 1. **sust.** m. y f. coloq. Niño de corta edad.
 - 2. **sust.** m. y f. coloq. U. como expresión de cariño para personas de más edad, sobre todo en la terminación femenina.
 - 3. **sust.** m. irón. Hombre muy temible por sus fechorías.
- 7. zvuk: ninno
 - **niño, ña.** (De la voz infantil ninno).
 - 1. adj. Que está en la niñez. **U. t. c. s.**
 - 2. adj. Que tiene pocos años. **U. t. c. s.**
 - 3. adj. Que tiene poca experiencia. **U. t. c. s.**
 - 4. adj. despect. Que obra con poca reflexión y advertencia. **U. t. c. s.**
 - 5. **sust.** m. y f. afect. Persona que ha pasado de la niñez. **Usado más en vocativo. (!)**
 - 6. **sust.** m. y f. And., Can. y Hond. Persona soltera, aunque tenga muchos años.

Pokud by i přesto bylo zpochybňováno, že výše zmíněná substantiva lze použít ve vokativu, zdůrazníme ještě 5. variantu použití slova niño, u které RAE explicitně uvádí: „5. **sust.** m. y f. *afect. Persona que ha pasado de la niñez. Usado más*

en vocativo. “ Hesly nene, -a; nana, příp. niño dokládáme, že existují i substantiva, která si zachovávají původní tvar citoslovce. Tímto považujeme za prokázané, že tvrzení Bertolottiové „*no hay registros en la lengua de que una forma interjectiva se haya vuelto una categoría nominal capaz de desempeñarse como vocativo*“ je nepodložené, a proto i její teorii o původu *che* považujeme za zpochybněnou.

Abychom uzavřeli i otázku o gramatickém zařazení *che*, připouštíme tedy kromě kategorie citoslovcí ještě formu vokativní a citujeme Ángela Rosenblata: „*De llamada interjectiva, se transformó en apelativo o vocativo de carácter familiar, o en partícula introductora o matizadora del diálogo* (jak již bylo řečeno, *partícula del diálogo* je jen další možností jak nazvat konverzační ukazatele), *para manifestar cordialidad, familiaridad y hasta ciertas formas intermedias entre la campechanía y el respeto* („!Diga, che!“).“⁵¹ Tímto tvrzením i plynule přecházíme k otázce o zařazení *che* do systému konverzačních ukazatelů.

3.3.2. Zařazení do systému konverzačních ukazatelů

K tomu, abychom prokázali, že rioplatenské *che* patří mezi konverzační ukazatele, budeme krok po kroku sledovat definici Marií José Boyero Rodríguezové a v každém bodě ověříme, zda daný výrok pro *che* platí:

1. jsou to **interaktivní** lingvistické fenomény: **ANO**, jsou směřovány k posluchači, očekává se reakce, komunikace v opačném směru apod.
 - - *¿Qué te parece, che?*
 - - *Me parece bárbaro, che. Qué querés que te diga.*
2. mají **nezávislou intonaci**: **ANO**
 - *¡Che, - vení acá.!*
 - *¿Che, - me podés ayudar?*
 - *Se parece una niña, - che, ...*
3. mohou **doprovázet** či **být doprovázeny** jinými konverzačními ukazateli: **ANO**
 - *¡Pero che(ee)!*
 - *¡Che, nena, ...!*
 - *¡Tomátelas, che!*

51 ROSENBLAT, Á.: *Origen e historia del che argentino*. En: Morínigo, M. A. (dir.). *Filología*, n°. VIII. Buenos Aires 1962. s. 401.

4. jsou definovány **modalitou imperace**, tj. obeznamují posluchače o záměru nebo postoji mluvčího: **ANO**, vybízejí posluchače k akci, vyjadřují postoj mluvčího
 - - *¿Che, me ayudás?*
 - *Ya voy.*
 - - *¡Qué quilombo! ¡Me podés decir qué pasó acá, che!*
 - *Nada, ya lo arreglo.*
5. v rozhovoru zastupují **různé funkce**: **ANO** (upoutání a udržení pozornosti, schopnost zajistit plynulost rozhovoru, vyjádření pocitu – výtku, radost apod., výzva k akci, přitakání apod.; vyskytují se jak na úvod, tak uprostřed i na závěr komunikačního aktu)
 - *Che. ¡Che! Oíme.* - upoutává pozornost (úvodní pozice)
 - *Bueno, a ver todo, che, vamos, salgan, salgan.* - zajišťuje plynulost rozhovoru (centrální pozice)
 - *Tenés razón, che.* - přitakání (závěrečná pozice)
 - *¡Pero che(ee)!* - vyjadřuje výtku, nesouhlas, napomenutí, ...

Jak jsme právě ověřili a doložili na příkladech, argentinské *che* splňuje všechna kritéria charakteristická pro konverzační ukazatele. V kapitole 3.2.2.1. se budeme zabývat zařazením tohoto ukazatele dle klasifikace autorů Portolés Lázaro - Martín Zorraquinová a v kapitole 3.2.2.2. zhodnotíme pozici *che* z pohledu systému Boyero Rodríguezové. Získané znalosti nám poté pomohou v praktické části této práce.

3.3.2.1. Dle kritérií Portolése Lázara a Martín Zorraquinové

Marcadores conversacionales:

1. *~ de modalidad epistémica*: představují míru jistoty, zřejmosti (*claro*): **NE**, samostatné *che* nevyjadřuje míru jistoty ani zřejmosti;
2. *~ de modalidad deóntica*: naznačují, zda mluvčí přijímá, připouští to, co říká druhý účastník rozhovoru (*vale*): **NE**, samostatné *che* neříká, zda mluvčí řečené připouští;
3. *enfocadores de alteridad*: ukazují postoj, do jakého se mluvčí staví vzhledem k druhému účastníkovi rozhovoru; informují o jejich vzájemném vztahu: **ANO**, vyjadřují postoj mluvčího, znázorňují jistou míru intimity vztahu mezi mluvčím a posluchačem (modalita imperace)

- *¡Qué bien, che!* - vyjadřuje radost, pozitivní reakci apod.
 - *Tenés razón, che.* - přitakání
 - *¡Pero che(ee)!* - vyjadřuje výtku, nesouhlas, napomenutí atd.
4. *metadiscursivos conversacionales*: slouží k členění konverzace: **ANO**, udržují pozornost posluchače a zajišťují plynulost rozhovoru
- *Bueno, a ver todo, che, vamos, salgan, salgan.*

Jak jsme naznačili v předchozím odstavci, rioplatenské *che* můžeme podle kritérií Portolése Lázara a Martín Zorraquinové zařadit do dvou ze čtyř navržených kategorií, a to mezi tzv. *enfocadores de alteridad* a rovněž mezi *metadiscursivos conversacionales*. Další příklady uvedeme v praktické části této práce.

3.3.2.2. Dle kritérií Boyero Rodríguezové

- Kritérium: ukazatelé dle **postoje mluvčího ve výpovědi**

1. **actitud de función instrumental**

1.a. **actitud favorable: ANO**

- *¡Qué bárbaro, che!*
- *¡Genial, che!*
- *¡Dale, che!*

1.b. **actitud desfavorable: ANO**

- *¡Sos loco vos, che!*
- *No me vengas con eso, che.*
- *¡Andá, che!*

2. **actitud egodefensiva: ANO**, doprovázeno gesty

- *¡Che, dejame en paz!*
- *¡No fui yo, che!*
- *¡A mí me lo decís, che!*

3. **actitud con valor expresivo: ANO**

- *Menos mal, che.*
- *Che, por fin viniste.*
- *¡Che! Que me estoy volviendo loca.*

4. **actitud de conocimiento: NE**, nevyjadřuje znalost, vědomost či předpoklad.

- Kritérium: ukazatelé dle **funkcí**

1. konverzační ukazatelé **tipo**

- podněcují změny, přechod z jedné fáze do druhé (jsou **apelativní**): **ANO**;
- vstupují do konverzace jako elementy **usměrňovací**: **ANO**;
- plní funkci **interakce**, dbají o dosažení komunikačního záměru: **ANO**;
- mohou se proměnit v ukazatele **subtipo** (podoba **otázky** či **zvolání**): **ANO**;
- kromě iniciální pozice se mohou nacházet i uprostřed a na závěr: **ANO**.
 - *Che.*
 - *¿Ah sí? Vamos, che, contame.*
 - *Che, traeme las llaves, por favor.*
 - *Está bien, che.*

2. konverzační ukazatelé **subtipo**

- obeznamují o **citovém** a **psychickém** stavu (bolest, radost, překvapení aj.), který se skrývá za otázkami a zvoláními (rovněž jsou apelativní): **ANO**;
- zahrnují gestikulaci a **řeč těla**: **ANO**;
- jejich funkcí je vyjádřit komunikační záměr **odlišný** od toho, co je obsaženo ve větě samé; tento záměr sám o sobě bývá též vyjádřen **nepřímě**, a to sarkastickými poznámkami či kritickým nebo ironickým postojem: **ANO**;
- kromě centrální pozice se mohou nacházet i v úvodu a na závěr: **ANO**.
 - *¡Che!*
 - *¡Qué lindo, che!* (ironie)
 - *¡Tené cuidado, che!*
 - *¡Andá, che, me estás cargando!*
 - *¿che, en serio?*
 - *¿che, hombre, te das cuenta?*
 - *¡pero, che(ee)!*

3. konverzační ukazatelé *estereotipo*

- poutají mluvčího a posluchače až do samého **závěru** rozhovoru: **NE**, mohou se objevit na konci jednotlivého úseku, ale zpravidla se nevyskytují v samém závěru rozhovoru (pouze doprovázejí-li rozloučení apod.)
 - *Bueno, que los pases bárbaro, che. Chau.*
- často označují **ukončení** vstupu: **NE**, ačkoli se objevují na závěr sekvence, nepředstavují její ukončení, protože očekáváme (re)akci posluchače;
- jsou to frazeologické jednotky, jejichž interpretace je ustálená a neodvozuje se od lexikálních složek, které obsahuje: **NE**, nemůžeme dokumentovat žádné ustálené spojení s konkrétním významem, které by obsahovalo *che*; jediným spojením je jméno argentinského politického aktivisty *Che Guevary*, ale to již nelze považovat za konverzační prostředek;
- často se objevují **nedořčené** (*Ojos que no ven ...*): **NE**;
- nevytváří nové kontexty, ale pouze **evokují** ty již existující: **NE**, podněcuje vytváření nových kontextů.

Dle kritérií M. J. Boyero Rodríguezové můžeme *che* zařadit mezi ukazatele *tipo* a *subtipo*, vzhledem k postoji mluvčího poté patří do skupin, které vyjadřují *actitud de función instrumental (favorable i desfavorable)*, *actitud egodefensiva* a *actitud con valor expresivo*. Klasifikaci opět doložíme na příkladech v praktické části této teze.

3.4. Sociokulturní vrstvy používající *che*

Jak si ověříme v praktické části této bakalářské práce, mezi sociokulturní vrstvy, které používají *che* s největší frekvencí, řadíme nepochybně nižší a nižší střední třídu. Použití tohoto ukazatele lze samozřejmě dokumentovat i u vrstev vyšších, nicméně tato skupina *che* používá téměř výhradně ve styku rodinném či v jiném úzkém vztahu. Abychom ale nevycházeli z faktického vzduchoprázdna, budeme pro začátek předpokládat, že v oblasti Río de la Plata je tento ukazatel běžný pro všechny sociokulturní skupiny, jak nabádá Ángel Rosenblat:

*„Su profunda vitalidad en todas las capas sociales, junto al vos, responde al prestigio de lo afectivo, de lo familiar y de lo llano, y a la fuerza de la vena popular, en la lengua y cultura del Río de la Plata.“*⁵²

52 ROSENBLAT, Á.: *Origen*. s. 401.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Získávání vzorků a systém zpracování zjištěných dat

Vzorky pro pozorování rioplatenského konverzačního ukazatele *che* byly, jak již vyplývá ze zadání této bakalářské práce, získány z argentinských telenovel; konkrétně byly vybrány **čtyři** argentinské seriály, vyrobené a odvysílané v rozmezí let **1998 a 2008**, kdy jeden díl měl délku **38 až 48** minut. Jmenovitě se jedná o následující:

1. **Muñeca Brava.** (Abrahamsohn H., Aragona G., Stella V. Telefe. Argentina: 1998), v příkladech uvedeno jako „MB“. Díly: 3-5 vč., 105 – 111 vč.;
2. **Kachorra.** (Montero J., Colom M. Telefe, RGB Entertainment. Argentina: 2002), v příkladech uvedeno jako „KA“. Díly: 1 – 6 vč., 76 - 79 vč.;
3. **Sos mi vida.** (De Felippo, D., Antúnez, R. Pol-ka. Argentina: 2006 – 2007), v příkladech uvedeno jako „SMV“. Díly: 1 – 5 vč., 43 – 47 vč.;
4. **Lalola.** (Suárez, D. Dori Media Group. Argentina: 2007 – 2008), v příkladech uvedeno jako „LLL“. Díly: 89 – 98 vč.

U každé z těchto telenovel bylo náhodně vybráno **deset** kapitol, z nichž byly zaznamenávány části výpovědí, které obsahovaly *che*, dále informace o tom, jaká seriálová postava tento výraz použila, a také čas, ve kterém *che* zaznělo (je třeba podotknout, že každý jeden seriál byl odvysílán na více televizních stanicích, kdy některé kanály zkrátily či zcela eliminovaly úvodní znělku, tudíž čas výskytu může kolísat zhruba v intervalu ± 2 minuty). Celé schéma záznamu by vypadalo následovně: MM:SS – Úsek výpovědi obsahující *che*.: jméno seriálové postavy říkající *che*; zkrácená varianta pro uvedení konkrétního příkladu je poté takováto: *Úsek výpovědi obsahující che*. (Seriál a číslo kapitoly, MM:SS).

Tímto způsobem bylo celkem na čtyřiceti dílech dokumentováno **186** výskytů konverzačního ukazatele *che*, přičemž v seriálu *Muñeca Brava* bylo zaznamenáno celkem **20** těchto výrazů, v telenovele *Kachorra* jich bylo **45**, u *Sos mi vida* **112** a u telenovele *Lalola* šlo o pouhých **9** výskytů.

Na základě záznamů výpovědí obsahujících *che* bylo dále pozorováno, **do které skupiny konverzačních ukazatelů tento výraz patří**. Pro jeho zařazení bylo nejdříve aplikováno schéma klasifikace Portolése Lázara a Martín Zorraquinové (1999) a poté

také hledisko Boyero Rodríguezové (2005); oba způsoby klasifikace byly probrány v teoretickém oddíle této práce a realizace praktického úkolu je dokumentována v následující kapitole.

Za sekundární cíl si autorka stanovila porovnat **četnost použití výrazu *che*** na základě dvou odlišných kritérií. Prvním z nich je frekvence použití daného ukazatele **v různých společenských vrstvách** a druhým pak četnost aplikace *che* **zástupci různých věkových kategorií**. Východiska, postup a výsledky tohoto úkolu jsou uvedeny v kapitole II./3.

Každá z kapitol praktického oddílu obsahuje dílčí závěry o studovaném konverzačním ukazateli *che*. Jejich komplexní shrnutí bude uvedeno v českém závěru této teze a dále pak ve španělském resumé.

2. Praktické zařazení *che* do systému konverzačních ukazatelů

2.1. Dle Portolése Lázara a Martín Zorraquinové

Prvním úkolem praktické části je rozdělit vzorky do konkrétních skupin konverzačních ukazatelů podle schématu navrženého dvojicí autorů Portolés Lázaro – Martín Zorraquinová (viz teoretická část, kap. 1.6.3.). Jak bylo vysvětleno v kapitole I./3.3.2.1., výraz *che* nelze přiřadit ke skupině konverzačních ukazatelů ani epistémické modality, ani modality déontické, nicméně jeho charakteristiky jsou kompatibilní s vlastnostmi a funkcemi konverzačních ukazatelů *enfocadores de alteridad* (ukazatelé emfatické funkce) a *metadiscursivos conversacionales* (metadiskurzivní konverzační ukazatelé). Na zmíněných **186** vzorcích bylo zjištěno, že **159** z nich lze přiřadit ke skupině *enfocadores de alteridad* a zbylých **27** ke skupině *metadiscursivos conversacionales*. K jejich rozřazení bylo použito teoretické znalosti o vlastnostech daných ukazatelů (definovaných výše zmíněnými autory) a v případě nejednoznačnosti byly namísto *che* dosazeny jiné příklady z dané kategorie konverzačních ukazatelů tak, aby celková výpověď zůstala smysluplná, nicméně ne nutně významově totožná s výpovědí původní. Za *che* jako ukazatele emfatické funkce bylo dosazováno: (*bueno*), *hombre*, *mira*, *oye*, *vamos*, *tío*; a *che* jako metadiskurzivní konverzační ukazatel bylo nahrazováno výrazy: *bueno*, *bien*, *eh*, *este*, *ya*, *sí*; př.:

- *Sí, che, ya, ya lo hago.* (KA 5, 41:13) → *Sí, ya, ya, ya lo hago. Sí, bien, ya, ya lo hago. Sí, bueno, ya, ya lo hago.*

Považuji za důležité ještě podotknout, že hranice mezi metadiskurzivními konverzačními ukazateli a ukazateli emfatické funkce je nejen v případě *che* do značné míry propustná (podobně se tomu děje například i u konverzačního ukazatele *bueno*) a v mnoha případech je obtížné se rozhodnout, ke které z těchto dvou skupin daného ukazatele přiřadit. V těchto případech je nutné posoudit vzorek v širším kontextu a zvážit, zda si mluvčí daným konverzačním ukazatelem pouze vypomáhá ke srozumitelnějšímu vyjádření sdělovaného, či zda ukazateli přisuzuje „vyšší“ funkci (tou autorka rozumí například funkci expresivní, funkci vyjadřující postoj mluvčího apod.). Jako konkrétní příklad podobné situace uvádím následující:

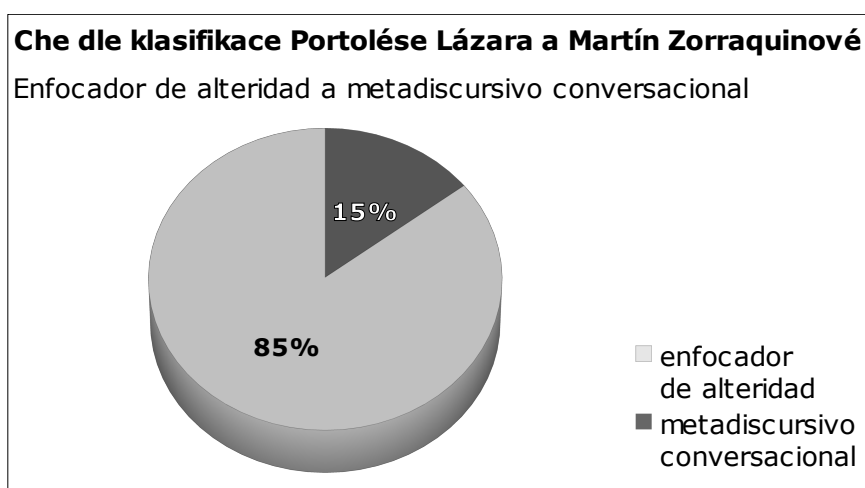
- *Che... qué linda era la mamá de ustedes.* (SMV 3, 38:22) → V tomto případě je osoba zkoumající vzorek postavena před otázkou, zda se mluvčí snaží upoutat pozornost potenciálního účastníka rozhovoru, či zda s ním již mluví a pouze si ukazatelem *che* pomáhá k udržení pozornosti reálného posluchače. Vzhledem k tomu, že z širšího kontextu zjistíme, že rozhovor mezi těmito dvěma seriálovými postavami již přetrvává delší dobu, a tudíž mluvčí se pouze snaží udržet posluchačovu pozornost, považuji za správnější toto konkrétní *che* vnímat jako metadiskurzivní ukazatel. Je také nezbytné si uvědomit, ke které části výpovědi se *che* váže, tj. zda-li se jedná o *che* nezávislé, či zda se váže k rématu „*qué linda (era)*.“ Pokud by se totiž *che* vázalo k rématu, mluvčí by jím vyjadřoval svůj postoj vůči této informaci, a bylo by tudíž logické považovat ho za ukazatel emfatický. V tomto případě se nicméně domnívám, že ukazatel *che* je nezávislý na rématu výpovědi, a proto ho považuji za **metadiskurzivní**.
- *Que no más entro, ya me están pidiendo cosas, que.. Qué cosa, che.* (SMV 1, 21:15) → Opačným příkladem je druhý vybraný vzorek. Pokud bychom neznali širší kontext, tj. ten úsek výpovědi, který říká: „*Que no más entro, ya me están pidiendo cosas, que..*“, mohli bychom se domnívat, že *che* v úseku výpovědi „*Qué cosa, che.*“ je pouze slovní berličkou pro mluvčího, nahraditelnou například metadiskurzivním ukazatelem „*eh*“, ba dokonce by celý tento úsek bylo, dle mého názoru, možné považovat za metadiskurzivní slovní spojení. Nicméně pokud přihlédneme k tomu, že předchozí úsek výpovědi vyjadřuje nespokojenost a podrážděnost mluvčího, tudíž jeho postoj vůči celé situaci, považuji za vhodnější ukazatel *che*, a ve své podstatě i celý úsek „*Qué cosa, che.*“ považovat za **emfatický**.

Celkový výsledek utřídění vzorků dle klasifikace Portolése Lázara a Martín Zorraquinové můžeme porovnat na následující tabulce a grafu:

Tabulka 7: *Che* dle Portolése Lázara a Martín Zorraquinové

Konverzační ukazatel	enfocador de alteridad	metadiscursivo conversacional
Muñeca brava	18	2
Kachorra	41	4
Sos mi vida	93	19
Lalola	7	2
Počet výskytů	159	27

Graf 1: Che dle Portolése Lázara a Martín Zorraquinové

Vybrané příklady:

1. *che* jako **enfocador de alteridad**

- *Che, dame la dirección de tu oficina.* (MB 3, 20:49 min.)
- *Che, doña, se va a chupar el té, porque se le enfría, vio.* (MB 5, 22:34)
- *¡Che!, no me gastés, enano. Que no estoy para joder con la pesadilla que tuve.* (KA 6, 25:21)
- *Aaaay, qué mala onda, ¡chee!* (KA 76, 25:01)
- *Che, che, che, che, che. ¿Adónde vas vos?*⁵³ (SMV 3, 05:17)
- *Che(ee), el papel higiéénicooo!* (SMV 3, 38:33)
- *Qué mal me sale, che.* (SMV 47, 30:12)
- *¡Che!* (SMV 47, 32:20)⁵⁴

2. *che* jako **metadiscursivo conversacional**

- *Basta, eso, eso mismo, che, no sé.* (MB 110, 39:48); lze nahradit: *bueno, este*
- *Sí, che, ya, ya lo hago.* (KA 5, 41:13); lze nahradit: *ya, bien*
- *Che... mirá tu olfato debe andar muy bien, pero tu vista parece que no.* (KA 76, 38:25); lze nahradit: *bueno, bien, este, ya*
- *Che, no, no es nada.* (KA 79, 07:51); lze nahradit: *bueno, este, eh, sí*
- *Bueno, a ver todo, che, vamos, salgan, salgan.* (SMV 2, 33:28); lze nahradit: *eh, este, sí*

53 Pozn. autorky: Slouží pouze k upoutání pozornosti a vyskytuje se nezávisle a opakovaně.

54 Pozn.: Slouží pouze k upoutání pozornosti a vyskytuje se samostatně.

- - *Va, andá, va. - Bueno, bueno, che(ee)*. (SMV 3, 29:19); lze nahradit: *ya, bien, bueno, eh*
- *Che... qué linda era la mamá de ustedes*. (SMV 3, 38:22); lze nahradit: *este*
- *Che, eh. Sí, ahora te cuento* (LLL 89, 07:59); lze nahradit: *bueno, bien, sí, este*

Jako závěr můžeme uvést, že **che jako emfatický ukazatel**, apelující na posluchače a vyjadřující postoj mluvčího a vztah mluvčího vůči posluchači, **má vyšší zastoupení než che jako ukazatel metadiskurzivní**, napomáhající mluvčímu se srozumitelně vyjádřit a logicky uspořádat části promluvy.

Dalším důležitým závěrem, který vyplývá z pozorování *che* a který potvrzuje argument Ángela Rosenblata (1974, viz kapitola I./3.2.), je, že **che se může vyskytovat zcela samostatně** a také že **může sloužit pouze k upoutání pozornosti příjemce sdělení** (viz příklady s poznámkou č. 53 a 54 a dále pak v následující podkapitole příklady s poznámkou č. 55 a 56 aj.).

2.2. Dle Boyero Rodríguezové

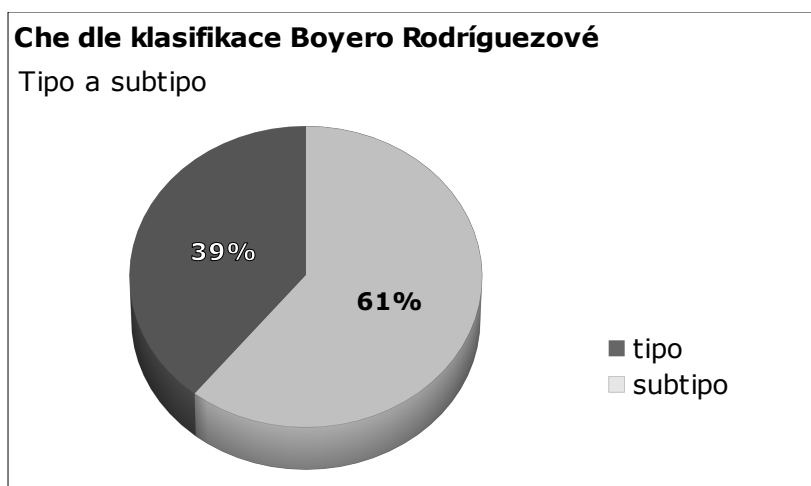
Rozdělení 186 vzorků do konkrétních skupin konverzačních ukazatelů podle schématu Boyero Rodríguezové nabízí dva úhly pohledu: jeden se řídí **postojem mluvčího** a druhý **funkcemi a pozicí** ukazatele ve výpovědi (viz kap. I./1.6.4.). Vzhledem k tomu, že *che* může v jedné pozici vyjadřovat dva i více postojů mluvčího (př. může se jednat o *che*, které plní zároveň postoj expresivní a instrumentální záporný: *Pero ché, [qué] locas que son*. (SMV 47, 03:14), nebo dokonce sebeobranný, expresivní a instrumentální záporný: *Debu, qué estás haciendo, che. Che ordené todo acá*. (SMV 43, 09:58), *¡Mono, cómo me vas a hacer esto, che!* (SMV 47, 03:14), nebo jde například o *che*, které je expresivní a pozitivní: *Che, qué suerte que viniste*. (SMV 1, 37:27), bylo by obtížné a, domnívám se, i bezpředmětné snažit se zachytit poměr jeho použití pro znázornění jednoho postoje vůči znázornění postoje jiného. Na tomto místě tedy postačí vyslovit následující závěr: **výraz che jako konverzační ukazatel může současně vyjadřovat více postojů mluvčího jako emisora sdělení v konverzaci**.

Pokud jde o druhé schéma dělení konverzačních ukazatelů navržené Boyero Rodríguezovou (2005), tedy o klasifikaci dle funkce a pozice ukazatele ve výpovědi, je použití *che* v jednotlivých kategoriích jednoznačnější. Jak bylo zjištěno v kapitole I./3.3.2.2., výraz *che* nelze přiřadit ke skupině konverzačních ukazatelů *estereotipo*, nicméně jeho charakteristiky odpovídají svými vlastnostmi a funkcemi konverzačním ukazatelům *tipo* a *subtipo*. Na pozorovaných **186** vzorcích bylo dokumentováno, že **73** z nich lze přiřadit ke skupině *tipo* a **113** ke skupině *subtipo*. K jejich rozřazení bylo použito teoretické znalosti o vlastnostech daných ukazatelů (definovaných Boyero Rodríguezovou, 2005) a v případě nejednoznačnosti byly vzorky pozorovány (podobně jako v předchozí podkapitole) ještě jednou v **širším kontextu**, který stanovil, zda se jedná o situaci **bohatou na expresivitu, zvolání, dojmy a emoce** (tj. vlastnosti kategorie *subtipo*), či zda se mluvčí snaží konverzačním ukazatelem *che* povzbudit příjemce k akci tak, aby bylo dosaženo komunikačního záměru emisorů **bez výrazného citového zabarvení** (charakteristiky skupiny *tipo*). Výsledky pozorování jsou shrnuty v následující tabulce a grafu:

Tabulka 8: *Che* dle Boyero Rodríguezové

Konverzační ukazatel	tipo	subtipo
Muñeca brava	10	10
Kachorra	24	21
Sos mi vida	33	79
Lalola	6	3
Počet výskytů	73	113

Graf 2: *Che* dle Boyero Rodríguezové

Vybrané příklady:

1. *che* jako ukazatel *tipo*

- *Che, no es para el cumple.* (MB 4, 27:45)
- *Es que tuve un día fatal hoy, sabés, estoy un poco mimoso, así que me quedo aquí, che, te corto, porque llegó.* (MB 108, 08:45)
- *Che, Tita, ¿por qué no te fijás si suena el teléfono?* (KA 4, 23:20)
- *Che, te estuve llamando ayer y hoy y no me podía comunicar.* (KA 76, 39:10)
- *Che, Moni, vení, tomate algo calentito.* (SMV 2, 02:49)
- *Che, Martín, ¿por qué no se queda a comer?* (SMV 46, 16:38)
- *Che, eh. Sí, ahora te cuento.* (LLL 89, 07:59)

2. *che* jako ukazatel *subtipo*

- *¡Che, Federico!* (MB 107, 24:12)⁵⁵; slouží k upoutání pozornosti zvoláním
- *¡Te felicito, che, qué lindo!* (MB 107, 35:16); znázorňuje překvapení a radost
- *¡Che, loco!*⁵⁶ (KA 1, 04:39); slouží k upoutání pozornosti zvoláním apod.
- *¿Che, por qué no le pediste el número a Dios?* (KA 6, 03:55); ironická poznámka ve formě řečnické otázky
- *Pero tengo que recurrir a la putarraca esta; ¡Che, Turca! ¡Turca! ¡Che, Turca!* (SMV 1, 27:34); slouží k upoutání pozornosti zvoláním
- *Qué degenerado, che.* (SMV 43, 17:39); znázorňuje znechucení
- *Terminala, poncharelo, terminala, viste, porque estás haciendo una película que anda llegando al final, che.* (SMV 43, 39:30); znázorňuje podrážděnost
- *¿¡Dónde aprendiste, che!?* (SMV 45, 09:37); znázorňuje překvapení

Jako závěr můžeme uvést, že **expresivnější *che* jako ukazatel *subtipo* má vyšší zastoupení než citově nezabarvené *che* jako ukazatel *tipo*** a dále lze na číselných statistikách vyzorovat, že klasifikace konverzačních ukazatelů Portolése Lázara a Martín Zorraquinové není ekvivalentní ke způsobu třídění Boyero Rodríguezové, tzn. ukazatele skupiny *enfocadores de alteridad* nelze přiřadit k ukazatelům kategorie *tipo* nebo *subtipo*, a tudíž ani ukazatele *metadiscursivos conversacionales* nelze definovat jako shodné se skupinou *subtipo* nebo *tipo* a naopak.

55 Pozn.: Slouží pouze k upoutání pozornosti.

56 Pozn.: Rovněž slouží pouze k upoutání pozornosti.

3. Použití *che* dle společenských vrstev a věkových kategorií

Třetí kapitola praktické části této bakalářské práce je věnována sekundárnímu studiu zaznamenaných vzorků *che*. Jejím předmětem je nastínění možné souvislosti rozdílné frekvence použití tohoto ukazatele vzhledem k různým společenským vrstvám a dále s přihlédnutím k rozdílnému věku seriálových postav.

Pro tyto účely byly definovány **čtyři** různé společenské vrstvy, a to: **nižší**, **nižší střední**, **vyšší střední** a **vyšší**. Tyto vychází z obecně rozšířeného modelu třídní stratifikace (nižší, střední a vyšší třída), přičemž střední třída byla ještě rozdělena do dvou podskupin tak, aby bylo možné věrně dokumentovat sociální situaci seriálových postav. Společenské vrstvy autorka neposuzuje pouze na základě ekonomického faktoru, ale také dle dosaženého vzdělání a kultivovanosti projevu mluvčího. S přihlédnutím k takto definovaným pojmům si po zaznamenání řečených 186 vzorků (každý záznam byl doplněn jménem postavy, která *che* vyslovila, aby mohla být určena její společenská pozice) dovoluji uvést následující předpoklad: Domnívám se, že *che* v rioplatenské španělštině používají zástupci všech společenských tříd, ale předpokládám, že jeho výskyt u osob z vyšší střední a vyšší vrstvy s vyšším vzděláním a širším kulturním rozhledem bude podstatně nižší než u osob z nižších společenských tříd. Rovněž považuji za pravděpodobné, že míra výskytu *che* bude směrem od nejnižší k nejvyšší vrstvě podléhat plynule klesavé tendenci.

Pokud jde o věkové kategorie, byly pro tuto práci stanoveny celkem **tři** věkové skupiny. Těmi jsou: **1 – 20 let**, **21 – 40 let** a **41 let a více**. K posouzení souvislosti věku s frekvencí použití *che* byla u každého vzorku uvedena také věková kategorie postavy, která tohoto ukazatele použila. Na základě skutečnosti, že lidé představující věkovou kategorii 21 až 40 let mají zpravidla nejširší slovní zásobu, nachází se v produktivním věku a vytváří nejširší sociální vazby, si dovoluji vyslovit následující: frekvence použití *che* bude nabírat směrem od nejmladší věkové kategorie stoupavou tendenci k druhé kategorii a od této naopak tendenci klesavou směrem k nejstarší věkové skupině.

Cílem tohoto výzkumu není podat vyčerpávající informaci o provázanosti počtu výskytů konverzačního ukazatele *che* s výše zmíněnými společenskými nebo věkovými kategoriemi ani dopodrobna vysvětlit, proč tato souvislost existuje či nikoliv, ale pouze nastínit tuto problematiku jako zajímavý předmět pro další studium rioplatenského ukazatele *che* a vytvořit tzv. „záchytný bod“ pro realizaci tohoto výzkumu.

3.1. Dílčí výsledky

1. Muñeca Brava 1998

Epizody televizního seriálu Muñeca Brava jsou zasazeny do prostředí přepychové rezidence rodiny generálního ředitele vyhlášené stavební firmy a významného politika Federika DiCarla. Ve vile se odehrávají životní příběhy postav ze dvou zcela odlišných světů. První z nich je zastoupen členy rodiny DiCarlo, společenské „smetánky“ Buenos Aires, a druhý tvoří služebnictvo, zahradník, řidič a kuchařka – postavy reprezentující nižší a nižší střední společenskou třídu.

Vydeme-li z předpokladu, že členové vyšší sociální vrstvy mluví kultivovaněji než zástupci nižších společenských kategorií, lze očekávat, že výskyt konverzačního ukazatele *che* v jejich mluvě bude vzácnější. Tento předpoklad ověříme na náhodně vybraných 10 kapitolách telenovely Muñeca Brava:

Celkový počet zjištěných záznamů *che* na 10 dílů daného seriálu je **20**. Rozmístění těchto výskytů vzhledem ke společenským třídám je následující:

Tabulka 9: Muñeca Brava, společenské vrstvy

Společenská vrstva	nižší	nižší střední	vyšší střední	vyšší
Počet výskytů	1	10	0	9
Výskyt v procentech	5%	50%	0%	45%

V telenovele Muñeca Brava jsou zastoupeny všechny výše definované věkové kategorie. Frekvence použití *che* u každé z věkových kategorií v této telenovele je zaznamenána v tabulce 10:

Tabulka 10: Muñeca Brava, věkové kategorie

Věková kategorie	1 – 20 let	21 – 40 let	41 a více let
Počet výskytů	11	2	7
Výskyt v procentech	55%	10%	35%

1. V kapitolách 3 – 5 a 105 – 111 seriálu Muñeca Brava byl zjištěn výskyt dvaceti ukazatelů *che*, přičemž postavy z nižší sociální třídy použily tento výraz jedenkrát, u nižší střední vrstvy byl dokumentován výskyt deseti *che*, u vrstvy vyšší střední nebylo použití *che* zjištěno a u vyšší sociální vrstvy se tento ukazatel objevil devětkrát. Jak tedy vyplývá z výsledku tohoto dílčího pozorování, lidé vyšší společenské kategorie použili zkoumaný konverzační ukazatel v obdobné míře jako lidé z vrstev nižších a současně v mnohem větší míře než osoby z vrstvy vyšší střední.

Zde ale považuji za důležité podotknout, že *che* u vyšší sociální třídy nabývá v této telenovele nového rozměru, neboť je často používáno jako důvěrný způsob oslovování a spiklenectví či naopak odstín výhrůžky a nadřazenosti mezi obchodními partnery.

2. Pokud jde o věkové kritérium, lze výsledky shrnout následovně: u osob do dvaceti let bylo *che* dokumentováno jedenáctkrát, u kategorie 21 – 40 let se vyskytlo pouze dvakrát a u postav starších čtyřiceti let sedmkrát. Aplikace *che* je tedy nejméně výraznější u postav zastupujících nejmladší věkovou skupinu.

2. Kachorra 2002

Příběh seriálu Kachorra se odehrává na několika různých místech a je propojen jednou dějovou linií. Hlavní postavou je zde za vraždu neprávem odsouzená mladá žena (23 let), dcera majitele baru na předměstí Buenos Aires z nižší střední společenské vrstvy, která nachází úkryt v domě bohaté rodiny Moravia jako vychovatelka dvou dospívajících dětí. V seriálu jsou zastoupeny všechny společenské i věkové kategorie, proto lze tuto televizní novelu považovat za ideální médium pro pozorování frekvence použití *che* u daných společenských i věkových skupin.

Výsledný počet zjištěných záznamů výrazu *che* na 10 náhodně vybraných dílů televizního seriálu Kachorra je 45. Distribuce těchto výskytů vzhledem k sociálním vrstvám je následující:

Tabulka 11: Kachorra, společenské vrstvy

Společenská vrstva	nižší	nižší střední	vyšší střední	vyšší
Počet výskytů	14	21	1	9
Výskyt v procentech	31%	47%	2%	20%

Frekvence výskytu dle věkových kategorií byla zaznamenána následovně:

Tabulka 12: Kachorra, věkové kategorie

Věková kategorie	1 – 20 let	21 – 40 let	41 a více let
Počet výskytů	18	18	9
Výskyt v procentech	40%	40%	20%

1. V dílech 1 – 6 a 76 – 79 seriálu Kachorra byl zjištěn výskyt pětačtyřiceti ukazatelů *che*, přičemž postavy z nižší sociální třídy použily tento výraz čtrnáctkrát, u nižší střední vrstvy byl dokumentován výskyt jedenadvaceti *che*, u vrstvy vyšší střední pak šlo pouze o jedno *che* a u vyšší sociální vrstvy se tento ukazatel objevil devětkrát. Na těchto výsledcích lze u vyšší společenské kategorie vzhledem k ostatním skupinám vyzorovat podobnou tendenci jako u telenovely Muñeca Brava, nicméně v případě

tohoto seriálu zaznělo *che* z úst představitelů vyšší sociální třídy téměř výhradně jako prostředek důvěrného a přátelského oslovení, nikoli jako výraz spiklenectví nebo výhrůžky a nadřazenosti.

2. Pokud jde o věkové kritérium, jsou výsledky takovéto: u osob do dvaceti let včetně bylo *che* dokumentováno osmnáctkrát, u kategorie 21 – 40 let se vyskytlo rovněž osmnáctkrát a u postav starších čtyřiceti let devětkrát. Z tohoto pozorování tedy vyplývá, že osoby do čtyřiceti let použily *che* čtyřikrát častěji než osoby nejstarší věkové kategorie.

3. Sos mi vida 2006 – 2007

V telenovele *Sos mi vida* se rovněž setkáváme s představiteli všech společenských i věkových kategorií. Dvě sociálně vyšší třídy jsou reprezentovány postavami pracujícími na vyšších pozicích stavební firmy Quesada Group, v jejímž čele stojí uznávaný pětatřicetiletý muž Martín Quesada, zasnoubený s vyhlášenou argentinskou architektkou a designérkou Constancí Insúovou z bohaté rodiny. Nižší sociální třídy jsou pak zastoupeny hráči regionálního boxu a především početnou skupinou obyvatel chudého „conventillo“, tj. nájemního domu, typického pro přístavní čtvrť Buenos Aires zvanou La Boca, s mnoha samostatnými místnostmi, pro které je k dispozici pouze jedno sociální zařízení, společná prádelna a patio.

Celkový počet zjištěných záznamů výrazu *che* na 10 náhodně zvolených kapitol telenovely *Sos mi vida* je **112**. Rozmístění dle společenských vrstev je následující:

Tabulka 13: *Sos mi vida*, společenské vrstvy

Společenská vrstva	nižší	nižší střední	vyšší střední	vyšší
Počet výskytů	74	23	11	4
Výskyt v procentech	66%	21%	10%	3%

Frekvence výskytu dle věkových kategorií byla zaznamenána takto:

Tabulka 14: *Sos mi vida*, věkové kategorie

Věková kategorie	1 – 20 let	21 – 40 let	41 a více let
Počet výskytů	7	95	10
Výskyt v procentech	6%	85%	9%

1. V kapitolách 1 – 5 a 43 – 47 telenovely *Sos mi vida* byl zjištěn výskyt sto dvanácti ukazatelů *che*, kdy postavy z nižší sociální třídy použily tento výraz čtyřiasedmdesátkrát, u nižší střední vrstvy byl dokumentován výskyt třiadvaceti *che*, u vrstvy vyšší střední pak šlo o celkem jedenáct *che* a u vyšší sociální vrstvy se tento

ukazatel objevil pouze čtyřikrát. Z těchto výsledků plyne, že použití *che* u nižších společenských vrstev zcela převládá nad aplikací tohoto konverzačního ukazatele u tříd společensky nadřazených a že použití *che* u nejvyšší sociální skupiny je minimální.

2. Pokud jde o věkové kritérium, můžeme výsledky shrnout následovně: u osob do dvaceti let bylo *che* dokumentováno sedmkrát, u kategorie 21 – 40 let se vyskytlo celkem pětadvadesátkrát a u postav starších čtyřiceti let desetkrát. Výsledek je tedy jednoznačný – drtivá většina *che* zazněla z úst postav reprezentujících prostřední věkovou kategorii.

4. Lalola 2007 – 2008

Hlavní dějová linie seriálu se odehrává v prostředí redakce luxusního pánského časopisu Don, jehož cílovou skupinou jsou muži z vyšší střední a vyšší společenské vrstvy. Zaměstnanci redakce jsou osoby mezi 21. a 40. rokem věku a lze od těchto osob očekávat (ačkoli to v seriálu není explicitně řečeno!), že dosáhly vyššího nebo alespoň středního vzdělání, mají širší kulturní přehled, a proto je také jejich slovní zásoba rozsáhlejší a mluvený projev kultivovaný. Představiteli vedlejší dějové linie jsou osoby stejného věku (21 – 40 let), které pracují v rozhlase, tudíž i u této skupiny se dá předpokládat širší kulturní rozhled a značná jazyková vybavenost.

Pokud budeme tedy vycházet z výše stanoveného předpokladu, že lidé vyššího vzdělání nebo osoby zastávající vyšší pracovní pozici mluví kultivovaněji než zástupci nižší sociální kategorie, lze očekávat, že výskyt konverzačního ukazatele *che* v tomto seriálu bude vzácnější než v případě předchozích telenovel. Tento předpoklad ověříme opět na deseti náhodně zvolených dílech tohoto seriálu.

Celkový počet zjištěných záznamů ukazatele *che* na deset náhodně zvolených kapitol telenovely Lalola je pouhých 9. Distribuce těchto výskytů vzhledem ke společenským vrstvám je následující (zde je důležité zdůraznit, že nižší sociální třída **nemá** v seriálu Lalola zastoupení a počet postav z nižší střední vrstvy je minimální):

Tabulka 15: Lalola, společenské vrstvy

Společenská vrstva	nižší	nižší střední	vyšší střední	vyšší
Počet výskytů	0	1	6	2
Výskyt v procentech	0%	11%	67%	22%

Počet výskytů dle věkových kategorií byl zaznamenán takto:

Tabulka 16: *Lalola*, věkové kategorie

Věková kategorie	1 – 20 let	21 – 40 let	41 a více let
Počet výskytů	0	8	1
Výskyt v procentech	0%	89%	11%

1. V kapitolách 89 – 98 telenovely *Lalola* byl tedy zjištěn výskyt pouhých devíti ukazatelů *che*, kdy nižší sociální třída nemá zastoupení, u nižší střední vrstvy byl dokumentován výskyt jednoho *che*, u třídy vyšší střední pak šlo o celkem šest *che* a u vyšší sociální vrstvy se tento ukazatel objevil pouze dvakrát. Z výsledků plyne, že výše formulovaný předpoklad lze považovat za pravdivý, tzn. že osoby vyššího vzdělání a současně s širším kulturním rozhledem aplikují *che* méně než osoby z nižších vrstev s méně kultivovaným projevem.

2. Distribuce *che* dle věkových skupin je následující: u osob do dvaceti let včetně nebylo *che* dokumentováno, u kategorie 21 – 40 let se vyskytlo celkem osmkrát a u postav starších čtyřiceti let pouze jedenkrát. Použití *che* tedy převažuje, stejně jako v televizní novele *Sos mi vida*, u osob druhé věkové kategorie.

3.2. Porovnání a celkové zhodnocení výsledků

Na závěr praktické části této kvalifikační práce se zaměřím na zpracování, porovnání a celkové zhodnocení dílčích výsledků výzkumu o použití *che* v různých společenských a věkových kategoriích, uvedených v předcházející podkapitole.

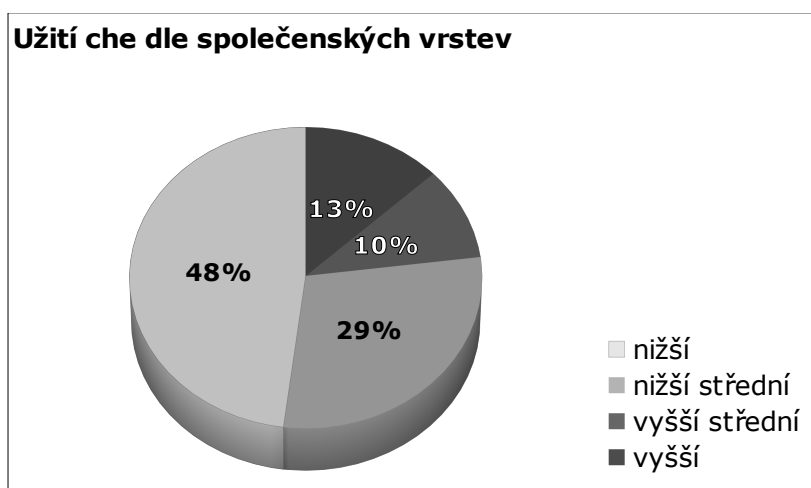
Následující tabulky (17 a 18) a grafy (3 a 4) shrnují četnost použití konverzačního ukazatele *che* v každé ze zkoumaných telenovel vzhledem k sociálnímu a věkovému kritériu. V posledním řádku tabulky je vždy uveden celkový počet výskytů pro každou společenskou třídu či věkovou kategorii a v grafu jsou data za účelem snadnějšího porovnání vyjádřeny v procentech. Za základní jednotku byla definována každá jedna replika obsahující *che* a poté byl v rámci každé kategorie zjištěn její podíl na celkovém počtu replik. Domnívám se, že pro rozsáhlejší sociolingvistický výzkum by bylo ještě objektivnější zvážit průměrný počet replik na každou osobu u každé sociální i věkové kategorie (tj. zjistit vážený průměr) a teprve poté porovnat výsledky, toto ale vzhledem k předpokládanému velkému rozsahu výzkumu zůstává výzvou pro některou z dalších kvalifikačních či jiných prací.

Frekvence a porovnání použití *che* dle společenských tříd je následující:

Tabulka 17: Četnost použití *che*, společenské vrstvy

Společenská vrstva	nižší	nižší střední	vyšší střední	vyšší
Muñeca brava	1	10	0	9
Kachorra	14	21	1	9
Sos mi vida	74	23	11	4
Lalola	0	1	6	2
Počet výskytů	89	55	18	24

Graf 3: Porovnání, společenské vrstvy

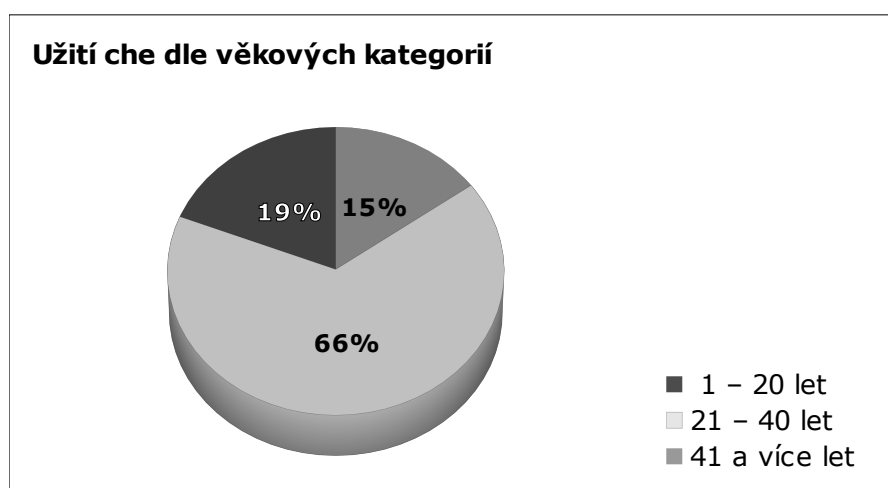
Na 186 vzorcích (pozorovaných vždy na deseti kapitolách čtyř vybraných seriálů) bylo zjištěno, že sociální skupinou, která *che* v konverzaci aplikuje **nejčastěji**, je **nižší společenská vrstva** (48 %), následovaná nižší střední (29 %) a vyšší (13 %) společenskou kategorií. Sociální třída, u které bylo *che* zaznamenáno v **nejmenší míře**, je **pak vrstva vyšší střední** (10 % z celkového počtu vzorků). Autorkou formulovaný předpoklad v úvodu II./3. kapitoly, který říká, že **očekávaná tendence výskytu konverzačního ukazatele *che* směrem od nejnižší společenské kategorie k nejvyšší je plynule klesavá, tedy není zcela pravdivý**. Ačkoli rozdíl mezi četnostmi výskytu ukazatele *che* u vyšší střední a vyšší společenské třídy je tvořen pouze 3 % z celkového počtu vzorků, domnívám se, že by bylo zajímavé na vyšším počtu vzorků podrobněji prostudovat, zda by se tento rozdíl prohloubil či by naopak zaniknul a z jakého důvodu k tomu došlo. Tyto otázky nicméně zůstanou pro tuto chvíli nezodpovězené, neboť již přesahují rámec rozsahu této bakalářské práce, a proto nám na tomto místě postačí pouze výše uvedené výsledky výzkumu.

V případě věkového kritéria jsou výsledky takovéto:

Tabulka 18: Četnost použití *che*, věkové kategorie

Věková kategorie	1 – 20 let	21 – 40 let	41 a více let
Muñeca brava	11	2	7
Kachorra	18	18	9
Sos mi vida	7	95	10
Lalola	0	8	1
Počet výskytů	36	123	27

Graf 4: Porovnání, věkové kategorie

Na totožných 186 zaznamenaných vzorcích bylo zjištěno, že věkovou skupinou, která *che* v konverzaci používá s **nejvyšší frekvencí, je druhá věková skupina**, tj. postavy představující osoby mezi 21. a 40. věkem (66 %), následovaná nejmladší věkovou kategorií (19 %). Z úst osob starších čtyřiceti let pak *che* zaznělo pouze sedmadvacetkrát, což tvoří 15 % z celkové počtu zkoumaných vzorků. **Očekávaná tendence výskytu konverzačního ukazatele *che* vzhledem k věku mluvčího**, uvedená v úvodní části kapitoly II./3., **je tedy pravdivá**.

I na tomto místě však zůstávají nezodpovězené otázky. Je možné, že postavy v seriálu vystupující jako osoby starší čtyřiceti let dokládají skutečnost, že použití *che* v dobách jejich mládí nebylo tak běžné, jako je tomu aktuálně u zbylých věkových skupin? A lze považovat nižší výskyt *che* u nejmladší kategorie jako důkaz úpadku popularity tohoto konverzačního ukazatele v současnosti? I k tomu by bylo zapotřebí obsáhlejšího (v tomto případě diachronního) výzkumu, který ale zůstane pouhou výzvou pro další studii.

Závěr

Bakalářskou prací na téma *Konverzační ukazatelé v rioplatenské španělštině* se autorka snažila zodpovědět několik poměrně komplikovaných otázek, které souvisí s problematikou konverzačních ukazatelů a také s *rioplatenskou* variantou španělštiny.

Již v úvodní kapitole bylo nutné zvážit, zda lze pojmy *konverzační ukazatel* a *diskurzivní ukazatel* považovat za ekvivalentní či nikoliv. Zjistili jsme, že ačkoli se tyto pojmy na první pohled zdají být synonymní, je třeba je odlišovat, neboť diskurz nemusí mít vždy formu konverzace. Z tohoto poznatku také vyplynulo, že diskurzivní ukazatel je skupinou nadřazenou ukazatelům konverzačním a dalším ukazatelům, jež se od sebe odlišují svými vlastnostmi a funkcemi. Výchozím bodem pro tuto část studie byla publikace Portolése Lázara a Martín Zorraquinové (1999), v níž tito autoři definují celkem pět skupin diskurzivních ukazatelů, a to: *ukazatele strukturující sdělované, konektory, reformulační ukazatele, argumentační operátory a konverzační ukazatele*.

Závěrečná část první kapitoly byla zaměřena na problematiku *konverzačních ukazatelů*. Autorka hledala vhodnou definici těchto ukazatelů a vybrala dvě rozdílná schémata pro jejich klasifikaci. První způsob třídění byl převzat od Portolése Lázara a Martín Zorraquinové (1999). Tito dělí konverzační ukazatele na tzv. *ukazatele epistémické modality, déontické modality, ukazatele emfatické funkce a metadiskurzivní ukazatele*. Druhý pohled na klasifikaci byl čerpán z Boyero Rodríguezové (2005), jejíž systém třídění konverzačních ukazatelů je tvořen skupinami *tipo, subtipo a estereotipo*.

Úkolem další kapitoly bylo vymezení pojmu *rioplatenská španělština*, která byla (dle Peláeze Batagglia, 2010) definována jako varianta španělštiny, jíž se hovoří na území Argentiny a Uruguaye při povodí řeky Río de la Plata. Na základě získaných znalostí o konverzačních ukazatelích a rioplatenské španělštině autorka uvedla stručný výčet nejrozšířenějších ukazatelů této varianty španělského jazyka.

Jako nejvhodnější zástupce byl zvolen výraz *che* a tomuto rioplatenskému konverzačnímu ukazateli byla věnována celá třetí kapitola teoretického oddílu. Na úvod jsme se seznámili s jeho slovníkovými definicemi a poté se zaměřili na problematiku etymologii dané lexikální jednotky. Po poměrně rozsáhlé úvaze autorka za nejpravděpodobnější hypotézu o původu *che* označila teorii Ángela Rosenblata, která říká, že rioplatenské *che* se vyvinulo ze starobylého hispánského výrazu *çe*. Pokud jde o jeho systematické zařazení, zjistili jsme, že *che* může plnit funkce citoslovce, funkci

vokativní a apelativní a také lze tento výraz považovat za konverzační částici neboli ukazatele. Toto tvrzení bylo ověřeno na definici konverzačních ukazatelů Boyero Rodríguezové (2005) a dle kritérií této lingvistky a také dle Portolése Lázara a Martín Zorraquinové (1999) bylo určeno, ke kterým skupinám *che* patří. Toto zjištění jsme poté potvrdili v praktické části této kvalifikační práce (viz níže).

V praktickém oddílu se autorka zaměřila na názorné doložení závěrů vyvozených v teoretické části práce, jež bylo realizováno na základě 186 vzorků získaných z vybraných argentinských seriálů. I tento oddíl byl rozčleněn do tří kapitol:

V první z nich byl popsán postup, jakým byly získávány vzorky ukazatele *che*, a také byl vytvořen systém pro zpracování těchto zázamů. Autorka rovněž naznačila, jakých cílů chce prostřednictvím výzkumu daného konverzačního ukazatele dosáhnout.

Hlavním předmětem praktické části bylo potvrdit klasifikaci konverzačního ukazatele *che*. Bylo ověřeno, že dle Portolése Lázara a Martín Zorraquinové lze *che* přiřadit k *ukazatelům emfatické funkce* a ke skupině *metadiskurzivních konverzačních ukazatelů*, přičemž častější výskyt (asi 85 %) jsme dokumentovali u *che* jako ukazatele emfatické funkce. Dle Boyero Rodríguezové bylo možné *che* přiřadit ke konverzačním ukazatelům *tipo* a *subtipo*, přičemž převládalo *che* skupiny *subtipo* (61 % vzorků).

Sekundární výzkum nastínil možnou souvislost mezi frekvencí výskytu *che* a společenskou, resp. věkovou kategorií, ke které řadíme mluvčího. Bylo zjištěno, že postavy, jež *che* použily nejčastěji, byly osoby z nejnižší společenské třídy (48 %), nejméně pak bylo *che* zaznamenáno u vyšší střední třídy (10 %). Předpokládaná plynule klesavá tendence směrem od nejnižší k nejvyšší vrstvě byla tedy porušena a tato anomálie zůstává výzvou pro další studium *che*. Přihlédneme-li k věku postav, autorkou stanovený předpoklad byl naplněn: nejčastěji *che* skutečně zaznělo z úst osob ve věku od 21 do 40 let (66 %), zatímco nejméně se vyskytlo u osob starších čtyřiceti let (15 %). Osoby do dvaceti let včetně použily *che* v devatenácti procentech ze všech 186 případů.

Domnívám se, že hlavních cílů této práce bylo dosaženo a úkoly vyplývající ze zadání byly splněny. Je na místě uvést, že rešerše literatury nebyla obtížná a zdroje, ze kterých jsem čerpala, byly poměrně snadno dostupné, nicméně žádný z použitých pramenů se nezaměřoval na problematiku konverzačních ukazatelů přímo v rioplatenské španělštině. Proto si myslím, že tato teze přináší nový, rámcový náhled na rioplatenské *che* a vybízí k dalšímu výzkumu tohoto výrazu jako konverzačního ukazatele.

Resumen

La tesis de diplomatura denominada *Los marcadores conversacionales en el español rioplatense* trata de encontrar respuestas a dos conjuntos de preguntas. El primer conjunto está relacionado con la parte teórica de la tesis y está formado por las siguientes preguntas:

¿Existe alguna diferencia entre los marcadores conversacionales y los marcadores discursivos? ¿Y en caso de que exista, cómo es? ¿Cómo se denominan y cómo se describen las categorías de estos marcadores y cuáles de las unidades léxicas podríamos incluir en éstas? ¿Qué se entiende bajo el término el español rioplatense y cuál de los marcadores conversacionales es característico para esta variedad de la lengua española?

En primer lugar, hemos tenido que enfrentar varios problemas terminológicos. Hemos averiguado que el nombre “*marcadores discursivos*” ofrece una gama amplia de sinónimos que, sin embargo, no podemos considerar expresiones equivalentes al término “*marcadores conversacionales*”, ya que el discurso no siempre tiene forma de conversación. De este modo, hemos definido dos grupos de marcadores, donde los marcadores conversacionales (u otros tipos de marcadores enumerados al final de este párrafo) están subordinados a los discursivos. La literatura fundamental para esta parte de la presente ha sido el estudio *Marcadores del discurso* de José Portolés Lázaro y María Antonia Martín Zorraquino, publicado en el tomo III de la *Gramática descriptiva del español* (1999). Estos autores distinguen en total cinco grupos de marcadores discursivos; aparte de los *marcadores conversacionales*, incluyen en éstos también las categorías siguientes: *estructuradores de la información, reformuladores, conectores y operadores argumentativos*.

El último apartado del primer capítulo lo hemos dedicado exclusivamente a los marcadores conversacionales. La autora de esta tesis ha elegido una definición exhaustiva de dichos marcadores y también dos esquemas diferentes para clasificarlos. La primera perspectiva de clasificación se ha tomado del trabajo de José Portolés Lázaro y M. A. Martín Zorraquino (1999). Estos lingüistas definen cuatro conjuntos de marcadores conversacionales: *marcadores de modalidad epistémica, marcadores de modalidad deóntica, enfocadores de alteridad y metadiscursivos conversacionales*.

Otro punto de vista sobre los marcadores conversacionales brinda María José Boyero Rodríguez en su tesis doctoral del 2005, denominada *Aportación al estudio de los marcadores conversacionales que intervienen en el desarrollo del diálogo*. Esta autora distingue dos criterios de clasificación de dichos marcadores. El primer criterio refleja la capacidad de expresar varias actitudes del hablante; en concreto se trata de las siguientes: *actitud de función instrumental (favorable y desfavorable)*, *actitud egodefensiva*, *actitud con valor expresivo* y *actitud de conocimiento*. El segundo enfoque está relacionado con las funciones que cumple cada marcador; los grupos de marcadores que surgen de este enfoque se denominan: *tipo*, *subtipo* y *estereotipo*.

El segundo capítulo ha sido dedicado al *español rioplatense*, es decir, a una de las variedades diatópicas del castellano. Hemos dicho que bajo el término *español rioplatense* la autora entiende (al menos en esta tesis) el idioma que se emplea en aquellos territorios de Argentina y Uruguay que se encuentran en la zona de la cuenca del Río de la Plata. En este caso, ha sido adoptada la demarcación de Peláez Batagglio, que se describe en el trabajo titulado *La inclusión de la variedad diatópica del español rioplatense en los manuales de E/LE* (2010). Al final de este apartado, la autora ha enumerado los marcadores conversacionales más usados en esta variante del español, cuyo significado y empleo ya había conocido previamente.

El núcleo del tercer capítulo de la parte teórica está basado en un concreto marcador conversacional, característico para el español rioplatense. Como prototipo ha sido elegida la voz *che*. Para presentarla, la autora ha escogido varias delimitaciones de esta unidad léxica que brindan algunos diccionarios (p. ej. *Diccionario de americanismos* de ASALE, 2010 o *Diccionario manual de americanismos* de M.A. Morínigo, 1966). Otra cuestión que hemos tratado es la etimología de dicha expresión. Ésta ha sido expuesta en el subcapítulo I./3.2. y parcialmente también en el subcapítulo siguiente. A través del artículo *De nuevo sobre el che rioplatense* de Ángel Rosenblat (publicado en el tomo II del libro *Studia Hispánica In Honorem* de R. Lapesa, 1974) hemos conocido varias opiniones sobre el origen del *che*. Después de una extensa reflexión sobre dichas hipótesis, la autora ha señalado la teoría del origen hispánico (análoga a la del *che* valenciano) como la más probable y se ha opuesto a la teoría del origen guaraní (aquí representada por Virginia Bertolotti y José P. Rona) a base de los conocimientos adquiridos de un análisis categorial del *che*.

La segunda mitad del capítulo tres trata de incorporar el *che* en el sistema lingüístico. En la primera parte dijimos que el *che* puede tener forma de interjección, puede desempeñar las funciones apelativas y vocativas y, al mismo tiempo, actuar como una partícula del diálogo, es decir, como un marcador conversacional. Esta afirmación la demostramos mediante una comparación de las características y las funciones del *che* con los atributos propios a los marcadores conversacionales en general (según la definición elaborada por Boyero Rodríguez, 2005). Posteriormente, la autora sometió el *che* a dos tipos de clasificación. Del primero, proporcionado por Portolés Lázaro y Martín Zorraquino, hemos entendido que el marcador conversacional *che* lo podemos incluir en dos grupos, éstos son: *los enfocadores de alteridad* y *los metadiscursivos conversacionales*. De acuerdo con el criterio de clasificación de Boyero Rodríguez, el *che* también puede incluirse en dos categorías: *tipo* y *subtipo*. Estas dos conclusiones teóricas las hemos ilustrado a través de múltiples ejemplos (el método de su obtención será expuesto más adelante). El último apartado del capítulo *Che* menciona la posible relación entre el uso del *che* y las diferentes capas sociales, lo que se expone también en la tercera parte de la investigación práctica (resumida más adelante).

Al igual que en el caso de la teoría, también en la parte práctica la autora ha pronunciado varias preguntas, que le han servido como marco conceptual para la investigación propia. Éstas son las más importantes de ellas:

¿Cómo se define el procedimiento que sirve para obtener muestras?
¿Es correcta la clasificación del marcador che, indicada en la parte teórica de la tesis?
¿Es posible ejemplificar esta clasificación a través de las muestras extraídas?
¿Existe alguna conexión entre la frecuencia del empleo del che y las diferentes capas sociales o grupos etarios?

En el capítulo introductorio, la autora ha descrito el procedimiento que había estado siguiendo para obtener un número satisfactorio de muestras del marcador *che*. El procedimiento fue el siguiente: observar diez capítulos de cada una de las cuatro telenovelas elegidas anteriormente (Muñeca Brava 1998, Kachorra 2002, Sos mi vida 2006 – 2007, Lalola 2007 – 2008), transcribir todas las enunciaciones en las que aparece el *che*, apuntar en qué minuto se dice y quién lo pronuncia, y atribuirle a esa persona una de las categorías sociales o etarias que se describen en el último capítulo.

A través del estudio práctico del *che* hemos confirmado que la clasificación de este marcador (expuesta anteriormente) es correcta y que, pues, según el criterio de los autores Portolés Lázaro y Martín Zorraquino, incorporáramos el *che* tanto en *los enfocadores de alteridad*, como en *los metadiscursivos conversacionales*. La autora de esta tesis ha proporcionado una gama amplia de ejemplos tomados de dichas teleseries y ha presentado una comparación entre el empleo del *che* como enfocador de alteridad y el del *che* metadiscursivo. Los resultados han indicado que el *che* que se incluye en los enfocadores de alteridad (representado por un 85 % de los casos) predomina ante el segundo grupo. El mismo procedimiento se ha seguido también para comprobar la teoría sobre el *che* como marcador *tipo* y *subtipo*, que parte de la clasificación de Boyero Rodríguez (2005). En este caso hemos registrado el uso mayor (en total se trata de un 61% de todas las 186 muestras) en el caso del *che subtipo*.

En el capítulo II./2. hemos sacado una conclusión esencial más. Partiendo de las transcripciones de las muestras del *che*, hemos podido rebatir el argumento de José Pedro Rona (citado por Ángel Rosenblat, 1974), con el que se opone a la teoría del origen hispánico de dicho marcador. Contra su afirmación (que el *che* no puede aparecer en el enunciado como una unidad autónoma o como una simple llamada de atención y, por lo tanto, no se puede originar en el *çe* hispánico), la autora documenta varios ejemplos del *che* completamente autónomo y/o capaz de ser mera llamada.

La investigación secundaria ha sido dedicada a la posible conexión entre la frecuencia del empleo del *che* y las diferentes capas sociales o grupos etarios. Hemos averiguado que entre las cuatro capas sociales definidas (*clase baja*, *media baja*, *media alta* y *alta*) predomina el empleo entre los hablantes de la capa más baja (48 %), seguida por la media baja y la alta. El menor uso (10 %) hemos registrado en el habla de la clase media alta. La tendencia decreciente continua, presupuesta por la autora de la presente, ha sido, pues, interrumpida, y esta anomalía la podemos considerar un desafío para el futuro. Con respecto a la edad de los hablantes, hemos delimitado tres grupos: 1 – 20 años, 21 – 40 años, 41 y más años. El uso más alto ha sido registrado entre las personas de la segunda categoría (66 %), mientras que el menor entre mayores de cuarenta años (15 %). La tendencia presupuesta se ha cumplido.

Como la autora de la presente opino haber proporcionado una perspectiva nueva sobre el marcador *che* y creo haber cumplido los requisitos previamente definidos.

Seznam použité literatury

1. Alcina, F. y Blecua, J.: Gramática española. Barcelona: Ariel 1975.
2. Asociación de Academias de la Lengua Española: Diccionario de americanismos. En: H. López Morales (dir.) Madrid: Santillana 2010.
3. Bertolotti, V.: Notas sobre el che. En: Cisneros, L. J. (dir.). Lexis. Revista de lingüística y literatura. Vol. XXXIV., nº. 1. Perú: Universidad Católica de Perú 2010. s. 57 – 93. Dostupné z:
<http://revistas.pucp.edu.pe/lexis/sites/revistas.pucp.edu.pe/lexis/files/images/Lexis-XXXIV-1-2010-3-Bertolotti.pdf>
4. Boyero Rodríguez, M. J.: Aportación al estudio de los marcadores conversacionales que intervienen en el desarrollo del diálogo. Madrid: UCM 2005.
5. Briz Gómez, A.: El español coloquial en la conversación. Esbozo de pragmagramática. Barcelona: Ariel 1998.
6. Briz Gómez, A.: “Presentación”. En: Briz Gómez, A., Pons Bordería, S., Portolés Lázaro, J. (dirs.). Diccionario de partículas discursivas del español [online]. Introducción. Dostupné z:
<http://www.dpde.es>: Introducción > Presentación
7. Fontanella, B.: La estandarización del español bonaerense. En: E. Luna Traill (dir.) Scripta philologica in honorem Juan M. Lope Blanch, Vol. II. México 1991. 425-437.
8. Fuentes Rodríguez, C.: Enlaces extraoracionales. Sevilla: Ediciones Alfar 1987.
9. Gili Gaya, S.: Curso superior de sintaxis española. Barcelona: Bibliograf 1943.
10. González Ruiz, R., Loureda Lamas, Ó.: “Nuevos estudios sobre lo metalingüístico en español.” En: Salinero Cascante, M. J. (dir.). Cuadernos de Investigación Filológica. n°s. 27-28. : 2001 – 2002. s. 267 – 284. Dostupné z:
http://dialnet.unirioja.es/servlet/fichero_articulo?codigo=1127828

11. Instituto Cervantes, CVC: Marcadores del discurso. En: Atienza Cerezo, E. y col. (dirs.). Diccionario de términos clave de ELE. Centro Virtual Cervantes: 1997 – 2012. Dostupné z:
http://cvc.cervantes.es/ensenanza/biblioteca_ele/diccio_ele/diccionario/marcadoresdiscurso.htm
12. Kolektiv autorů ÚJČ AVČR a FI MUn: Internetová jazyková příručka. 2008 – 2012. Dostupné z:
<http://prirucka.ujc.cas.cz/>
13. Kolekt. autorů ÚJČ AVČR: Pravidla českého pravopisu. Praha: Academia 2010.
14. Koza, W.: „Marcadores discursivos del español. Descripción y propuesta de detección automática.“ En: D. Beltrán, J. Funés (dirs.). Revista de Epistemología y Ciencias Humanas. Rosario: Grupo IANUS 2009. Dostupné z:
<http://www.revistaepistemologi.com.ar/biblioteca/11.KOZA.pdf>
15. Loureda Lamas, Ó.: „Marcadores del discurso, pragmática experimental y traductología.“ En: Casas Gómez, M., Mora Millán, M. L. (dirs.). Pragalingüística, n.º. 18. Cádiz: UCA 2010. s. 74 – 107. Dostupné z:
<http://revistas.uca.es/index.php/pragma/article/view/205/199>
16. Martín Zorraquino, M. y Portolés Lázaro, J.: „Los marcadores del discurso.“ En: I. Bosque, V. Demonte (dirs.). Gramática descriptiva de la lengua española. Tomo III. Madrid: Espasa Calpe 1999.
17. Morínigo, M. A.: Diccionario manual de americanismos. Buenos Aires: MUCHNIK editores 1966.
18. Osán de Pérez Sáez, M. F.: Diccionario de americanismos en Salta y Jujuy, Rep. Arg. Madrid: Arco Libros 2006.
19. Peláez Batagglio, L.: La inclusión de la variedad diatópica del español rioplatense en los manuales de E/LE: ¿Un modelo de interculturalidad?. León: UNL 2010. Dostupné z:
http://blogs.funiber.org/formacion-profesores/files/2011/10/Leonardo_Pelaez_Tesis.pdf

20. Portolés Lázaro, J.: Marcadores del discurso. Barcelona: Ariel 1998, 4^a ed. 2007.
21. Portolés Lázaro, J.: „La distinción entre los conectores y otros marcadores del discurso en español.“ En: Blanco Valdés, J. L. (dirs.). Verba, n°. 20. Anuario galego de filoloxía. Santiago de Compostela: 1993. s. 141 – 170.
22. Real Academia Española: Diccionario de la Real Academia Española. 22ª edición. Madrid: Espasa Calpe 2001. Dostupné z:
<http://www.rae.es>
23. Rosenblat, Á.: De nuevo sobre el che rioplatense. En: R. Lapesa (dir.). Studia Hispánica In Honorem, Vol. II. Madrid: UCM 1974. s. 549 – 554.
24. Rosenblat, Á.: Origen e historia del che argentino. En: Morínigo, M. A. (dir.). Filología, n°. VIII. Buenos Aires 1962. s. 325 - 401.
25. Schriffrin, D.: Discourse markers. Cambridge: University Press 1987.
26. Tlášková, I.: Pragmatické ukazatele ve španělštině, typy a frekvence: diplomová práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, 2011. Vedoucí práce Miroslava Aurová, URO FF.
27. van Dijk, T. A.: Texto y contexto. Semántica y pragmática del discurso. Madrid: Cátedra 1988.

Televizní seriály

28. Abrahamsohn H., Aragona G., Stella V.: Muñeca Brava. Telefe. Argentina: 1998.
29. de Felippo, D., Antúnez, R.: Sos mi vida. Pol-ka. Argentina: 2006-2007.
30. Montero J., Colom M.: Kachorra. Telefe, RGB Entertainment. Argentina: 2002.
31. Suárez, D. : Lalola. Dori Media Group. Argentina: 2007-2008.